

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

JURK består av kvinnelige jus studenter.

JURK gir råd og veiledning til kvinner
over hele landet

JURK behandler alle typer juridiske problemer

ÅRSRAPPORT 1987

UTARBEDET AV KRISTIN ROBBERSTAD
OG BEATE GANGÅS

ALLE
RÅD ER GRATIS

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

JURK består av kvinnelige jus studenter.

JURK gir råd og veiledning til kvinner
over hele landet

JURK behandler alle typer juridiske problemer

ÅRSRAPPORT 1987

UTARBEIDET AV KRISTIN ROBBERSTAD
OG BEATE GANGÅS

ALLE RÅD ER GRATIS

INNHOLDSFORTEGNELSE

	<u>Side:</u>
I. PRESENTASJON AV JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER	1
Formål	2
Organisasjon	3
Tilholdssted	5
Hvorfor årsrapport?	6
Oversikt over medarbeidere i perioden	6
II. FINANSIERINGEN	7
1. Oslo kommune	7
2. Akershus fylkeskommune	8
3. Andre fylker	8
4. Justisdepartementet	8
5. Annen økonomisk støtte	8
Problemer med finansieringen	8
Årsregnskap 1987	10
III. ÅRSRAPPORTENS NYTTEVERDI	11
IV. SAKSMATERIALE OG METODE	11
Mønsterark	13
V. ANTALL SAKER	14
Saksinntak pr. måned	15
VI. OPPLYSNINGER OM DE RÅDSØKENDE	16
1. Bostedsfylke	16
2. Hvordan kvinnen fikk kjennskap til JURK?	17
3. Statsborgerskap	18
4. Alder	19
5. Barn	19
6. Sivilstand	20
7. Yrke og forsørgelseskilde	20
8. Hvorfor oppsøker kvinnen JURK fremfor andre?	21
9. Tidligere kontakt med rettshjelper	22

	<u>Si</u>
VII. PROBLEMMOMRÅDENE	2
1. Oversikt	2
2. Arverett	2
3. Barnerett	2
4. Boligrett	2
5. Erstatningsrett	2
6. Familierett	27
7. Innvandrerkvinnerett.....	29
8. Internasjonal privatrett	29
9. Rettshjelpsrett	29
10. Skifterett	31
11. Sosial- og trygderett	32
12. Strafferett	33
Registreringsskjema for mishandlingssaker	35
Statistikk på bakgrunn av mishandlingsskjema	36
13. Ugift samliv	41
VIII. PRINSIPIELT ARBEID	42
Generelt	42
Bredtveitgruppen.....	43
Volds- og mishandlingsgruppen.....	44
Innvandrerkvinnegruppen.....	46
Prinsipiell gruppe.....	49
Rettsorienteringsgruppen.....	51
Radiogruppen.....	54
PR-gruppen.....	55
Økonomigruppen.....	57
Nøkkelregistergruppen.....	58
IX. AD.HOC. - GRUPPER.....	59
X. ANNEN VIRKSOMHET	67
XI. VEDLEGG	71
Fire høringsuttalelser	
Standardformularet om fri rettshjelpsordningen.	

I. PRESENTASJON AV JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

I 1974 ble Juridisk Rådgivning for Kvinner (JURK) startet etter initiativ fra kvinnelige jurister og jusstudenter som arbeidet i Kvinnesaksgruppa ved Det juridiske fakultet. Gjennom sitt arbeid mente de å se en utbredt mangel på rettskunnskap blant kvinner. Et annet problem var at kvinner som hadde tilegnet seg juridiske kunnskaper hadde vanskeligheter med å bruke dette i sin egen situasjon. Det skulle mye til før kvinnene tok kontakt med rettshjelpsapparatet. Gjennom arbeidet med JURKs saker, har dette inntrykket vist seg å være riktig.

Lovverket er i dag formelt kjønnsnøytralt. Ved praktiseringen viser det seg imidlertid at kvinner ofte kommer dårligere ut av konfliktsituasjoner enn menn. Dette kan blant annet skyldes at kvinner fremdeles i perioder av livet lever et liv forskjellig fra menn. Dermed vil formelt kjønnsnøytrale lovregler ikke føre til reell likebehandling. I tillegg sitter menn gjennomgående inne med mer rettskunnskap enn kvinner. Erfaring viser at kvinner også har vanskeligere for å orientere seg i, og benytte seg av, det tradisjonelle rettshjelpsapparatet.

JURK drives med dispensasjon fra advokatmonopolet, gitt av Justisdepartementet med hjemmel i lov om inkasso-, auksjons- og rettshjelpsvirksomhet § 6.

Rådgivningen er gratis for alle som oppsøker oss. Med de stadig strammere rammene for fri rettshjelp er dette spesielt viktig. Rettshjelpen gis utelukkende til kvinner, og det stilles ingen øvrige vilkår. Dette medfører at JURK oppsøkes av kvinner fra alle sosiale lag, men felles for de fleste er at de har lite egne midler. De rådsøkende uttrykker selv at de foretrekker kvinnelige saksbehandlere, fordi de føler at de oppnår bedre forståelse for sin situasjon hos kvinnelige rettshjelpere enn hos mannlige. Likestillingsloven gir oss hjemmel til slik drift, jfr. lovens § 3, 3. ledd om likestillingsfremmende tiltak.

JURK finansieres hovedsaklig gjennom bevilgninger fra staten ved Justisdepartementet, Oslo kommune og Akershus fylkeskommune. (Se nærmere om dette under FINANSIERING.)

FORMÅL

JURKs hovedformål er å bekjempe kvinneundertrykking, og bedre kvinners rettsstilling. I arbeidet for å oppnå dette ønsker vi som juridiske studenter å benytte vår kjennskap til lov- og regelverket, til å yte råd og veiledning til kvinner.

Med grunnlag i formålet og JURKs utspring fra Kvinnesaksgruppa, oppfatter vi JURK som en del av kvinnebevegelsen. Derfor har vi en fast representant i Kvinnehusets høyeste organ, Husmøtet, og vi samarbeider med andre kvinneorganisasjoner. Dessuten leier vi kontorer på Kvinnehuset, hvor vi har vakter to ganger i uken.

JURKs virksomhet er delt:

1) Vi yter konkret rettshjelp til kvinner i rettslige konfliktsituasjoner. Det vil si at vi prøver å ivareta den råd-søkendes interesser ut fra gjeldende rett.

2) Vi arbeider prinsipielt med det vi erfarer gjennom den konkrete rettshjelpen. Det prinsipielle arbeidet drives ut fra et kvinnepolitisk synspunkt. Det vil si at vi gjennom dette arbeidet ønsker å vurdere kvinners rettslige stilling etter gjeldende rett å komme med forslag til forbedringer der vi mener det er påkrevet, f.eks. ved å avgi høringsuttalelser til lovforslag.

Gjennom dette arbeidet prøver vi å avdekke kvinners spesielle rettshjelpsbehov. Dette rettshjelpsbehovet skyldes i utgangspunktet den generelle kvinneundertykningen, og kan også ha sitt grunnlag i kvinners biologi, som f.eks. i fødselsretten og derav sosial- og trygderetten. Det har vist seg at det tradisjonelle rettshjelpsapparatet har liten forståelse for kvinners spesielle rettshjelpsbehov. JURK kan her ha en viktig funksjon.

En viktig del av JURKs arbeid er forebyggende rettshjelp. Vi prøver så langt vi har ressurser og muligheter å informere kvinner før problemene oppstår. Dette gjøres blant annet ved at JURK gir rettsorientering til forskjellige foreninger og organisasjoner. Dessuten har vi publisert forskjellige hefter om spesielle emner, boka "Kjenn din rett", leserinnlegg o.s.v.

ORGANISASJON

FELLESMØTET

JURK arbeider, som de fleste andre organisasjoner innenfor kvinnebevegelsen, etter prinsippet om flat struktur. Det vil kort sagt si at alle medarbeiderne har de samme rettigheter og plikter, og full medbestemmelsesrett.

JURKs høyeste organ er Fellesmøtet. Dette avholdes hver fjortende dag, og alle saker av viktighet for organisasjonen tas opp her. Alle medarbeiderne plikter å møte. Etter to ugyldige fravær, vil vedkommende medarbeider bli ekskludert.

ARBEIDSUTVALGET

For mindre viktige saker som oppstår mellom hvert fellesmøte, og saker som trenger rask avgjørelse, har vi et arbeidsutvalg som møtes hver uke. Dette er også et koordinerings- og arbeidsfordelingsmøte. Arbeidsutvalget består av en saksbehandler fra hver saksbehandlergruppe. Saksbehandlerne i gruppen møter hver sin gang. De to daglige lederne er faste medlemmer av arbeidsutvalget.

SAKSBEHANDLERGRUPPENE

Saksbehandlingen skjer i grupper som består av fem til seks personer. I 1987 hadde vi fire grupper. Her diskuteres sakene som kommer inn, og svar til kvinnene eller eventuell annen assistanse må godkjennes. Gruppen blir dermed kollektivt ansvarlig for den enkelte sak, men det er alltid en saksbehandler som er hovedansvarlig overfor den rådsøkende. Vi benytter oss av faglig ekspertise på Universitetet, i departementene og andre steder. Den kollektive arbeidsformen er valgt både ut fra et

rettssikkerhetssynspunkt, og et ønske om å arbeide slik. Vi innser de begrensninger som ligger i at vi stort sett er studenter, men mener dette kompenseres gjennom en slik arbeidsform.

Vi mottar sakene via brev, telefoner og ved at kvinnene oppsøker oss på våre vakter på Kvinnehuset. Kvinnehusvaktene er spesielt verdifulle. Det er lettere for oss å få alle de opplysningene vi trenger til saksbehandlingen, og det er viktig for saksbehandleren å oppleve den nærhet til problemene som følger av den direkte kontakten. Dessverre er det bare kvinner i Oslo-området som kan benytte seg av tilbudet på Kvinnehuset. Vi ønsker å nå så langt utover landet som mulig, og vi håper derfor at våre PR-fremstøt kan bidra til at flere kvinner skriver til oss. Vi håper dessuten at boken "Kjenn din rett" og de forskjellige hefter vi har utarbeidet, kan bidra til å avhjelpe noe av det rettshjelpsbehovet kvinner har.

TVERRGRUPPENE

I tillegg til saksbehandlergruppene har vi "tverrgrupper". Navnet kommer av at de personmessig er sammensatt på tvers av saksbehandlergruppene. Disse gruppene står for det prinsipielle arbeidet.

DAGLIGE LEDERE

Hvert semester velger Fellesmøtet en daglig leder som blir ansatt for et år om gangen, slik at det hele tiden er to daglige ledere som jobber sammen. Disse tar seg av den daglige driften av organisasjonen og er økonomisk ansvarlig utad. De har også en rent administrativ funksjon, men de har ingen bestemmelsesmyndighet overfor de øvrige ansatte. Videre er begge medarbeidere i Økonomigruppen (se under PRINSIPIELT ARBEID). De daglige lederne må ha arbeidet et semester som saksbehandler i JURK for å kunne velges, og de fortsetter å delta på saksbehandlermøter. Samlet arbeidsperiode for disse er derfor tre semestre eller mer.

TILHOLDSSTED

JURK har kontor på Kvinnehuset i Rådhusgaten 2 i Oslo. I 1987 mottok vi rådsøkende to ganger i uken fra januar til og med mai, og fra september til og med desember. Grunnen til at vi anså det nødvendig å holde stengt juni, juli og august, var en meget anstrengt økonomi.

Vi har kontorer i Universitetets lokaler i Tullinsgate 4C. Her har vi telefonvakt hver dag fra klokken 9-15 på telefonnummer 02-112500, linje 427/428. Kontorene er dessverre uegnet til å motta rådsøkende i siden vi er 22 medarbeidere som skal dele to små kontorer. Trangboddheten fører til at vi ikke kan jobbe så effektivt og konsentrert som vi skulle ønske. Tid går bort i å vente på ledig arbeidspult, telefon eller skrivemaskin.

For å bøte på skrivemaskinmangelen kjøpte vi tre Canon S-300 ved utgangen av året. Uventet godt hefte-salg gjorde det mulig å finansiere maskinene. I tillegg har JURK fått låne Institutt for offentlig retts gamle tekstbehandlingsanlegg vederlagsfritt på ubestemt tid. Anlegget består av bare én arbeidsstasjon og er nokså gammelt. På sikt ønsker vi derfor å investere i et eget data-/tekstbehandlingsanlegg med flere arbeidsstasjoner. Dette tror vi kan føre til at tid og penger blir frigjort til arbeidet med enkeltsakene - og derigjennom en mer effektiv utnyttelse av bevilgningene.

På lang sikt er det mulig at JURK kan få større kontor plass på Universitetet. Plass blir frigjort når medisinene flytter til nybygde lokaler på Gaustad. Høsten 1987 deltok JURK på møter sammen med de øvrige studentorganisasjonene ved Juridisk fakultet. Vi utarbeidet en felles plan for rombehov når medisinene flytter.

JURK står ved inngangen til 1988 i fare for å miste kontoret på Kvinnehuset. Årsaken er at Oslo kommune høsten 1987 overdro Rådhusgt. 2, hvor Kvinnehuset - og JURK - holder til, til Olav Thon Eiendommer. Etter overdragelsesavtalen skulle Kvinnehuset

sikres gunstige leievilkår. Husleien til Oslo kommune har vært på kr. 100,- pr. år. Husleievarsel pr. 01.01.88 er på kr. 300.000,- pr. år.

Det er klart at Kvinnehuset ikke kan make å betale en slik husleie. Oslo kommune prøver imidlertid å finne erstatningslokaler til Kvinnehuset. Hvis det ikke finnes noen løsning på problemet, vil JURK stå uten lokaler til å motta de rådsøkende i.

HVORFOR ÅRSRAPPORT?

Årsrapporten gir en konsentrert oversikt over JURKs virksomhet i 1987.

Rapporten fungerer delvis som en kortfattet orientering til nye saksbehandlere i JURK, men distribueres også til andre. På denne måten blir årsrapporten brukt i vårt PR-arbeid for å gjøre JURKs rettshjelpstilbud bedre kjent.

I tillegg ønsker de bevilgende myndigheter å få fremlagt JURKs årsrapport for å vurdere tiltakets verdi og utvikling i forbindelse med behandlingen av bevilgningssøknadene våre. Årsrapporten fungerer også som et oppslagsverk for interesserte som vil se tendenser i f.eks. forespørslenes art og mengde.

OVERSIKT OVER MEDARBEIDERE I PERIODEN:

Synnøve Alme (høst 87)
 Tove Andersen (vår og høst 87)
 Anne Sofie Bjørkholt (vår 87)
 Kristin Bomo (høst 87)
 Nina Emilie Braathen (vår og høst 87)
 Heidi Böhler (høst 87)
 Charlotte Børde (vår 87)
 Hanne Stavenes Børing (vår 87)
 Kristin Cordt-Hansen (vår 87)

Liv Randi Dobloug (vår 87)
 Aud Fjellså (vår 87)
 Beate Gangås (vår og høst 87)
 Ingrid Hansen (vår og høst 87)
 Kirsti Hansen (høst 87)
 Helene Haugland (vår og høst 87)
 Kristin Hefre (vår og høst 87)
 Anne Cathrine Hunstad (vår 87)
 Anne Kristine Jensen (høst 87)
 Ragnhild Kverneland (høst 87)
 Trude Longva (vår 87)
 Anne Lise Lunde (vår 87)
 Gry Nergård (høst 87)
 Barbro Noss (vår 87)
 Ingvild Pedersen (høst 87)
 Kristin Robberstad (vår og høst 87)
 Ellen Solberg (vår og høst 87)
 Kristin Solberg (høst 87)
 Inger Marie Sunde (vår og høst 87)
 Christine Svendsen (vår 87)
 Ingjerd Thune (vår 87)
 Marianne Vollan (vår og høst 87)
 Hege Westheim (høst 87)
 Lisbeth Wolther (høst 87)

II. FINANSIERINGEN

1. Oslo kommune

Fram til 1985 var Oslo kommune JURKs største finansieringskilde. JURK mottok for 1985 kr. 100.000,-, for 1986 kr. 120.000,-, mot kr. 300.000,- i 1984. I 1987 ble bevilgningen økt til kr. 205 000,-.

Disse midlene skal dekke største delen av utgiftene ved JURKs Kvinnehusprosjekt. Dette fordi det først og fremst er kvinner fra Oslo som nyter godt av dette tilbudet. Den knappe bevilgningen fra Oslo kommune i 1987, førte til at vi stengte driften

på Kvinnehuset i hele juni, juli og august. Søknadsbeløpet var kr. 697.491,-.

2. Akershus fylkeskommune

For den delen av Kvinnehusprosjektet som går til rettshjelp for Akershus-kvinner, får vi bevilgninger fra Akershus fylkeskommune. For 1987 fikk vi kr. 120.000,-. Søknadsbeløpet var kr. 212 037,-.

3. Andre fylker

I 1987 bevilget Sør Tøndelag kr. 5000,-, Sogn og Fjordene kr. 4000,-, Rogaland kr. 7000,- og Telemark kr. 5000,-.

4. Justisdepartementet

Justisdepartementet bevilget i ordinære bevilgninger for 1987 kr. 473 750,-. Det ble i tillegg til dette gitt en ekstra-bevilgning på kr. 17 847,-.

Disse midlene er øremerket til saksbehandling, og skal i hovedsak dekke brevhenvelser fra hele landet. Søknadsbeløpet var kr. 901.255,-.

5. Annen økonomisk støtte

Kulturstyret i Studentsamskipnaden i Oslo bevilget kr. 12.500,- til drift i 1987

Eksamens- og undervisningsutvalget på Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo bevilget kr. 53 652,-. Disse midlene ble brukt til opplæring av nye medarbeidere i JURK.

I tillegg stiller Universitetet i Oslo gratis lokaler og telefon til vår disposisjon i Tullingsgt. 4C.

PROBLEMER MED FINANSIERINGEN

JURK har helt fra starten i 1974 hatt problemer med finansieringen av organisasjonen. Vi bruker unødige mye tid og midler på å skaffe bevilgninger. Usikkerheten ved at vi hvert år ikke vet om vi får bevilgninger, eller hvor mye vi får, hemmer JURKs

utvikling som organisasjon i stor grad. Det er som tidligere nevnt et klart mål for oss å nå fram til kvinner i alle deler av landet. Den usikre økonomiske situasjonen fører imidlertid til at vi ikke kan drive den PR virksomheten vi ønsker for å oppnå dette, da vi ikke vet om vi har tilstrekkelig midler til å behandle den økning i antallet saker vi vet utspill i media fører til.

Bevilgningene fra Justisdepartementet er dessverre langt under det vi trenger for å være et reelt rettshjelpstilbud for kvinner bosatt utover landet.

I dag får vi penger fra staten over en rammepost (kap. 418, p. 72). Bevilgningen på denne posten skal JURK dele med blant annet JussBuss og Jussformidlingen i Bergen. I 1986 og 1987 fordelte vi midlene etter en såkalt "trefordelingsnøkkel", som forutsatte at vi skulle nå lik fordeling mellom studentretts-hjelpstiltakene etter tre etapper. I 1987 gikk vi bort fra denne fordelingsnøkkelen. I stedet ble midlene fra Justisdepartementet fordelt ut fra organisasjonenes antatte behov for å kunne drive på et minimumsnivå. Fra 1988 vil vi dermed kunne planlegge ut fra at vi ihvertfall vil kunne holde åpent mesteparten av året, med dagens saksmengde (se nærmere under ØKONOMIGRUPPEN).

ÅRSREGNSKAP - 1987

Driftsregnskap

Driftsinntekter

Departementene

Justisdepartementet, ordinær	473 750,00
ekstraordinær	17 847,00

Fylkeskommunene

Akershus	120 000,00
Oslo	100 000,00
Telemark	5 000,00
Sør-Trøndelag	5 000,00
Rogaland	5 000,00
Sogn og Fjordane	4 000,00

Andre

Studentskipnaden i Oslo, Kulturstyret	12 500,00
Universitetet i Oslo, Eksamens- og u dervisningsutvalget	53 652,00

Salg

Inntekter fra salg, særlig hefter	25 723,00
Inntekter fra salg av porto/kopi	1 652,70
Renteinntekter (Bergen Bank og Postgirokonto)	930,00

Totale Inntekter

825 054,70

Driftskostnader

Lønnsutgifter

Lønn	619 734,05
Arbeidsgiveravgift	91 832,40
Feriepenger	78 312,85

Andre utgifter

Bøker	6 806,00
Kontorrekvisita	30 960,51
Andre utgifter	56 515,51

Totale Utgifter

884 161,32*

* Driftskostnadene for 1987 er reelt større enn årsregnskapet viser. Lønns- og diverse utgifter for november og desember 1987 ble belastet 1988-budsjettet. Dette skyldes bl.a. forsinket utbetaling av andre halvpart av Oslo kommunes bevilgning for 1987. (Derfor står Oslo kommune oppført med kun kr 100.000 under Bevilgninger fra fylkeskommunene.)

III. ÅRSRAPPORTENS NYTTEVERDI

JURKs årsrapport har først og fremst stor verdi for JURKs medarbeidere. Ved hjelp av den analysen årsrapporten gir av de rådsøkendes rettslige problemer, kan vi finne frem til de rettsområder vi må skolere oss i for å bli bedre rådgivere.

Videre er årsrapporten nyttig når vi driver med prinsipielt arbeid. I dette arbeidet bruker vi de erfaringer vi har fått gjennom saksbehandlingen til å påvise samfunnsmessige og rettspolitiske skjeveheter. Siden opplysningene vi trenger er systematisert i årsrapporten, kan den være til stor hjelp.

I JURK praktiserer vi, som tidligere nevnt, "flat struktur". Dette innebærer at det er svært viktig at alle medarbeiderne har oversikt over hele virksomheten, ikke bare sitt eget arbeidsfelt. Årsrapporten vil kunne hjelpe medarbeiderne til å få en slik oversikt.

Årsrapporten har et forskningsmessig preg, da den inneholder en samlet oversikt over saksmaterialet for et år. Den kan derfor brukes av enkeltpersoner, organisasjoner, offentlige organer og andre som arbeider med det pågjeldende området.

De bevilgende myndigheter ønsker også å få fremlagt JURKs årsrapport for å vurdere tiltakets verdi og fremdrift ved avgjørelse av om de skal gi oss økonomisk støtte.

Årsrapporten distribueres forøvrig til andre interesserte. En kan da henvende seg til JURK, postboks 6898, St. Olavs plass, 0130 Oslo 1, eller telefon 02-112500, linje 427/428.

IV. SAKSMATERIALE OG METODE

Det saksmateriale som ligger til grunn for denne rapporten er personlige henvendelser på Kvinnehuset i Oslo, henvendelser pr

brev og over telefon fra kvinner bosatt over hele landet. Vi har ikke regnet med mer generelle henvendelser fra f.eks. skoleelever, kvinnegrupper, og andre organisasjoner som ønsker opplysninger om kvinners rettslige stilling.

For hver sak blir det fylt ut et mønsterark. Mønsterarket gir opplysninger om den rådsøkende og om kvinnens juridiske problem. Det er disse mønsterarkene som ligger til grunn for statistikkene.

Mønsterarkene er stort sett mer utfyllende for de sakene vi mottar på Kinnehuset og over telefon, enn for brevsakene. Ved personlige henvendelser kan vi spørre kvinnen om spørsmål som ikke angår saken hennes direkte. Vi informerer kvinnen om at mønsterarket er anonymt, og tar hensyn til ønsker om ikke å gi opplysninger. Det er imidlertid svært sjelden at kvinnen ikke ønsker å svare på spørsmålene. Når det gjelder brevsakene, bruker vi bare de opplysningene kvinnen selv gir oss i brevet. Oftest får vi bare ett brev fra kvinnen, og sender ett tilbake. Vi spør bare etter ytterligere opplysninger dersom det er nødvendig for vår behandling av saken, fordi det kan være vanskelig å forklare kvinnen på en informativ måte hvorfor vi ønsker å innhente disse opplysningene. Derfor er andelen av "ikke oppgitt" forholdsvis høy i tabellene. Ufullstendige opplysninger kan dessuten gi et misvisende bilde av sakene.

I en del saker viser det seg at saken inneholder flere retts-spørsmål enn det som kommer frem av mønsterark og sakspapirer. Grunnen til dette er at saksbehandleren ofte bare noterer hovedproblemet på mønsterarket. Vi vet av den grunn at tallene i tabellen for problemområder er lavere enn sakene skulle tilsi.

MØNSTERARK.

1. Journalnr. _____ 2. Tidl. henv. _____ 3. Saksbehandlnr. _____
4. Bosted a) fylke evt. utland _____ 5. Alder _____
b) kommune _____
6. Antall barn _____ 7. Sivil status; ugift/sambo/gift/sep/skilt/enke.
8. Yrke _____ 9. Hel/deltidsarbeid _____
10. Forsørgersystem (evt. kombinasjoner)
a) egen inntekt _____ b) fra mannen _____
c) offentlig _____ d) studielån _____
e) andre (spesifiser) _____
11. Hvordan fikk kvinnen vite om JURK ?
a) bekjent _____ b) massemedia _____
c) offentlig kontor _____ d) kvinnebevegelsen _____
e) krisesenter _____ f) plakater/løpesedler _____
g) andre (spesifiser) _____
12. Statsborgerskap a) kvinnen _____
b) mannen _____
c) barna _____
13. Har kvinnen vært i kontakt med andre rettshjelpere i forbindelse med denne saken ? _____
14. Hvorfor valgte kvinnen JURK framfor det tradisjonelle rettsapparatet ? _____
15. Er mishandlingskjema utfyllt i denne saken ? _____
16. RAPPORT OM SAKSFORHOLD OG SAKSBEHANDLING :
Problemområder:
1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

V. ANTALL SAKER

Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
antall	%	antall	%	antall	%
599	63	352	37	951	100

Saksantallet er lavere i 1987 enn det var i 1986. Dette skyldes for det første at vi måtte holde stengt tre måneder (juni, juli og august). For det andre reduserte vi driften i oktober, november og desember. Reduksjonen besto i at saksbehandlere ikke ble lønnet for mer enn et visst antall timer i uka.

Fordi vi måtte holde stengt og redusere driften, kunne vi ikke drive PR. Under et møte i Justisdepartementet i mai i forbindelse med søknad om tilleggsbevilgning, fikk vi dessuten beskjed om å "ligge lavt" - underskudd på driften ville ikke aksepteres.

Antall saker tilsvarende antall kvinner som fikk sin sak behandlet av oss i 1987. Dersom kvinnen henvender seg til oss angående samme sak flere ganger i løpet av året, noe som ofte skjer, registreres dette bare som en sak. Hvis den nye henvendelsen gjelder et helt annet problem, blir den registrert som ny sak.

Dersom kvinnen ved første henvendelse har flere juridiske problem som hører inn under ulike rettsområder, registreres dette som en sak innenfor flere rettsområder. I 1987 har vi registrert 1903 problemområder. Det vil i gjennomsnitt si 2,0 problemområder pr. sak. Videre har kvinnen ofte flere retts-spørsmål under hvert problemområde.

De kvinnene som oppsøker oss personlig har stort sett samme type problemer som dem vi får skriftlige henvendelser fra, og det samme gjelder de kvinnene som ringer til oss. Mange kvinner synes det er vanskelig å skrive om problemet sitt, og har også problemer med å oppsøke oss på Kvinnehuset. Store geografiske avstander, og problemer med å forlate hjemmet på grunn av barn, kan også skape vanskeligheter.

Saksinntaket pr. måned

Tabellene på de neste sidene er basert på antallet saker som ble levert inn til registrering i løpet av året. Flere saker går imidlertid over lang tid, og siden saken først blir registrert når den fra vår side anses for å være ferdigbehandlet, er antallet innkomne saker er høyere enn antallet registrerte saker.

Måned	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Januar	70	11,7	21	5,95	91	9,6
Februar	58	9,6	20	5,7	78	8,2
Mars	64	10,7	56	16,0	120	12,6
April	59	9,9	26	7,4	85	8,9
Mai	59	9,9	43	12,2	102	10,7
September	72	12,0	70	19,9	142	14,9
Oktober	86	14,3	59	16,7	145	15,3
November	83	13,9	29	8,2	112	11,8
Desember	48	8,0	28	7,95	76	8,0
Totalt	599	100,0	352	100,0	951	100,0

IV. OPPLYSNINGER OM DE RÅDSØKENDE

1. Bostedsfylke

	<u>Antall</u>	<u>Prosent</u>
Oslo	472	49,6
Akershus	170	17,9
Østfold	16	1,7
Vestfold	28	2,9
Hedmark	21	2,2
Oppland	20	2,1
Buskerud	26	2,7
Telemark	13	1,4
Aust Agder	2	0,2
Vest Agder	6	0,6
Rogaland	22	2,3
Hordaland	16	1,7
Sogn og Fjordane	10	1,0
Møre og Romsdal	19	2,0
Sør Trøndelag	24	2,5
Nord Trøndelag	9	1,0
Nordland	22	2,3
Troms	19	2,0
Finnmark	13	1,4
Utlandet	5	0,5
Ikke oppgitt	18	2,0
<u>Totalt</u>	<u>951</u>	<u>100,0</u>

Det fremgår av tabellen at JURK behandler saker for kvinner som er bosatt over hele landet. Siden kontoret vårt ligger i Oslo, er det imidlertid naturlig at det er kvinner fra Oslo og Akershus som benytter oss flittigst, da de fleste synes det er best å møte oss personlig på Kvinnehuset. Dette er forståelig, siden de fleste sakene vi behandler er sterkt "følelsesladede" (f.eks. separasjon, skilsmisse, barnefordeling, mishandling, incest).

Vi vet, som tidligere nevnt, at antallet henvendelser fra andre deler av landet øker betraktelig når vi driver aktiv PR for

organisasjonen. På grunn av anstrengt økonomi, er vi imidlertid redd for å markedsføre oss for mye. Vi har ikke kapasitet til nevneverdig økning i saksbehandlingen slik situasjonen har vært til nå.

2. Hvordan kvinnen fikk kjennskap til JURK

	Antall	Prosent
Via en bekjent	187	19,7
Gjennom massemedia	95	10,0
På et offentlig kontor	83	8,7
Via et krisesenter	69	7,3
Løpeseddel/plakat	22	2,3
Gjennom kvinnebevegelsen	23	2,4
Andre	152	16,0
Ikke oppgitt/husker ikke	320	33,7
Totalt	951	100,0

Omtrent 9% av våre rådsøkende blir gjort oppmerksomme på JURK på et offentlig kontor. Det dreier seg først og fremst om sosial- og trygdekontor, men også om fylkesmannskontor, politi- og lensmannskontor o.s.v. I løpet av 1987 har vi sendt ut informasjonsbrosjyrer og plakater til alle landets sosialkontorer. Vi regner derfor med at et økende antall av våre rådsøkende vil bli henvist til oss fra offentlige kontorer. Vi har også merket oss at det i flere tilfeller er kvinnens bank som har henvist henne til oss.

Noen av våre rådsøkende får også vite om oss gjennom plakater og brosjyrer. Disse prøver medarbeiderne i JURK å spre så godt som mulig, blant annet ved å ta materiell med seg til hjemstedet i ferier o.l.

Mange saker blir formidlet til oss via forskjellige krisesentra og krisetelefoner. Vi har et godt samarbeid med Krisesenteret i Oslo. Volds- og mishandlingsgruppen er der og holder foredrag en gang i måneden, og tar etterpå i mot saker fra beboerne. (Se

mer om dette under PRINSIPIELLE GRUPPER: Volds- og mishandlingsgruppen).

Det var imidlertid mange av våre rådsøkende som ikke oppga hvor de hadde fått vite om oss, eller ikke husket det. Dette var tilfellet i hele 320 av sakene. Denne andelen var klart størst når det gjaldt brevsakene, der vi ikke får stilt kvinnene spørsmålene på mønsterarket.

3. Statsborgerskap

Kvinnens statsborgerskap.

	Antall	Prosent
Norsk	727	76,5
Nordisk (for øvrig)	17	1,8
Europeisk (for øvrig)	24	2,5
Afrikansk	7	0,7
Asiatisk	14	1,5
Amerikansk	7	0,7
Sovjetisk	1	0,1
Ikke oppgitt	154	16,2
Totalt	951	100,0

Det viser seg at innvandrerkvinner i større grad enn andre rådsøkende er avhengig av å forklare seg muntlig (eventuelt ha med tolk), fordi de ofte har problemer med språket. For dem er det å møte JURK på Kvinnehuset ofte eneste mulighet til å få kontakt med oss. Kvinnehuset er derfor ikke bare et ekstratilbud til Oslo-kvinnene, men ofte eneste reelle tilbudet vi har til innvandrerkvinnene.

Saker der mannen er utenlandsk statsborger.

Vanligvis spiller dette ingen rolle for saken. Vi regner derfor med at dette bare blir registrert der kvinnen finner grunn til å nevne det, fordi hun tror det kan være relevant i saken.

	Antall	Prosent
Norsk	391	41,1
Nordisk (for øvrig)	12	1,3
Europeisk (for øvrig)	26	2,7
Afrikansk	12	1,3
Asiatisk	11	1,2
Amerikansk	8	1,0
Ikke oppgitt	491	51,6
Totalt	951	100,0

4. Alder

	Antall	Prosent
Under 20 år	16	1,7
Mellom 21 og 30 år	239	25,1
Mellom 31 og 40 år	243	25,6
Mellom 41 og 50 år	124	13,0
Over 50 år	87	9,2
Ikke oppgitt	242	25,4
Totalt	1.523	100,0

Hovedtyngden aldersmessig ligger mellom 20 og 40. Denne gruppen utgjør 50,7%.

5. Barn

	Antall	Prosent
Ja	622	65,4
Nei	159	16,7
Ikke oppgitt	170	17,9
Totalt	951	100,0

65,4% av våre rådsøkende opplyser at de har ett eller flere barn. Det er derfor mange som kommer til oss med barnerettslige problemer, som vi vil komme tilbake til nedenfor. 17,9% av de

rådsøkende har ikke opplyst om de har barn eller ikke. Dette gjelder i særlig grad brevsakene. Det vil ofte være lite naturlig for kvinnen å gi slike opplysninger i et brev, dersom saken ikke dreier seg om et barnerettslig spørsmål.

6. Sivilstand

	Antall	Prosent
Gift	288	30,3
Ugift	144	15,1
Sambo	141	14,8
Separert	126	13,3
Skilt	101	10,6
Enke	16	1,7
Ikke opplyst	135	14,2
Totalt	951	100,0

Denne tabellen underbygger det vi kan se ut fra andre tabeller, nemlig at mange av sakene våre springer ut fra samlivsproblemer eller -brudd. Bare 15,1% av våre rådsøkende er ugifte. Tabellen viser også at JURK i svært mange saker kommer inn som en rådgivende instans før kvinnen tar noe rettslig skritt i retning av samlivsbrudd, eller separasjon/skilsmisse. I disse sakene fungerer JURK ofte som et bindeledd mellom kvinnen og det tradisjonelle rettsapparatet.

7. Yrke og forsørgelseskilde

	Antall	Prosent
Heltid utearbeidende	131	13,8
Deltid utearbeidende	458	48,2
Heltid hjemmearbeidende	119	12,5
Ikke opplyst	243	25,5
Totalt	951	100,0

De fleste av våre rådsøkende er yrkesaktive, bare rundt 12,5% er hjemmearbeidende på heltid. De fleste kvinnene, ca halv-

parten, arbeider deltid ute og hjemme. Mange er derfor avhengige av forsørgelseskilder i tillegg til egen inntekt. Slik inntekt kan være offentlige stønader, studielån eller manns inntekt. Dette henger naturlig sammen med at typiske "kvinner" oftest er svært dårlig betalt.

	Antall	Prosent
Omsorgs- og hjemmearbeid	119	12,5
Kontor/sentralbord	121	12,7
Helsevesenet	90	9,4
Servicenæring	72	7,6
Undervisning	54	5,7
Student	65	6,8
Selvstendig næringsdrivende	17	1,8
Trygdet	36	3,8
Arbeidsledig	9	1,0
Annet	91	14,0
Ikke opplyst	235	24,7
Totalt	951	100,0

De aller fleste arbeider innenfor typiske kvinnesektorer i yrkeslivet. Som eksempel kan nevnes arbeid i helsevesenet, kontorarbeid, butikkarbeid og arbeid i undervisningssektoren. Ca. 7% av våre rådsøkende er studenter.

Den yrkesmessige fordelingen har ikke forandret seg nevneverdig fra 1986 til 1987.

8. Hvorfor oppsøker kvinnen JURK fremfor andre?

De rådsøkende som har svart på dette spørsmålet oppgir ofte flere grunner. Vi har da bare det hun legger hovedvekten på. Vårt generelle inntrykk er at det i all hovedsak er grunner som at det er gratis, kvinnelige saksbehandlere, uformelt, at hun er blitt anbefalt å gå til oss o.l., som veier tyngst for våre rådsøkende når de oppsøker oss. Det er imidlertid svært mange av våre rådsøkende som ikke har svart på dette spørsmålet. Det blir derfor et usikkert materiale som grunnlag for å trekke

konklusjoner, slik at vi setter ikke opp en statistikk for dette. Materiale bekrefter imidlertid vårt generelle inntrykk av at det viktigste for de rådsøkende er at de da er sikre på å møte kvinnelige saksbehandlere.

9. Tidligere kontakt med rettshjelper

Vi har stilt de rådsøkende spørsmål om de tidligere har vært i kontakt med rettshjelper i denne saken.

	Antall	Prosent
Ja	234	24,6
Nei	412	43,3
Ikke opplyst	305	32,0
Totalt	951	100,0

De som tidligere hadde vært i kontakt med rettshjelper i denne saken, fordelte seg slik:

	Antall	Prosent
Privat advokat	175	61,4
Kontoret for fri rettshjelp	22	7,7
JussBuss	10	3,5
Andre	31	10,9
Ikke opplyst	47	16,5
Totalt	285	100,0

Forholdsvis mange av våre rådsøkende har altså tidligere hatt kontakt med andre rettshjelpere i saken. Den prosentvise andelen dette gjelder, har steget siden 1986.

Når det gjelder privatpraktiserende advokater er vårt generelle inntrykk at kommunikasjonen mellom han/henne og den rådsøkende ofte fungerer dårlig. Den rådsøkende kan ha inntrykk av at advokaten er lite interessert i saken hennes, og prioriterer andre, mer "spennende" saker. Dessuten føler kvinnen ofte at advokaten snakker "over hodet" på henne, det vil si med et språk og en terminologi de ikke forstår. Vi er forsiktige med å

engasjere oss i saker der det er andre rettshjelpere inne i bildet fra før, men fungerer i mange tilfelle som et bindeledd mellom kvinnen og advokaten. Det hender også at den rådsøkende ikke lenger har råd til å la advokaten arbeide videre med saken, samt at mange kvinner er misfornøyde med den hjelpen de får. Vi tror dette i stor grad skyldes kommunikasjonssvikt mellom klient og advokat. Enkelte advokater nedprioriterer nok dessverre slike "hverdagsproblemer" som vi i stor grad arbeider med.

VII. PROBLEMMØRÅDENE

1. Oversikt

	Antall	Prosent
Arbeidsrett	29	1,5
Arverett	85	4,5
Barnerett	244	12,8
Boligrett	91	4,8
Erstatnings- og forsikringsrett	51	2,7
Familierett	240	12,6
Forvaltningsrett	29	1,5
Innvandrerkvinnerett	24	1,3
Internasjonal privatrett	23	1,2
Kontraktsrett	80	4,2
Personrett	30	1,6
Rettshjelpsrett	196	10,3
Sivilprosess	40	2,1
Skatt og avgifter	29	1,5
Skifterett	254	13,3
Sosial- og trygderett	168	8,8
Strafferett	79	4,2
Tingsrett	40	2,1
Ugift samliv	171	9,0
Totalt	1.903	100,0

Denne tabellen viser at hver kvinne i gjennomsnitt hadde spørsmål innen ca 2,0 problemområder. Svært ofte har kvinnen flere spørsmål innen hvert rettsområde. De områdene der vi har flest saker er familie-, skifte-, barne-, rettshjelps- og sosial- og trygderett. Dette viser tydelig at kvinner har flest rettslige problemer når det gjelder separasjon og skilsmisse, og samlivsbrudd ellers, samt områder som har nær tilknytning til dette.

I det følgende har vi valgt å konsentrere oss om noen av problemområdene: arverett, barnerett, boligrett, erstatningsrett, familierett, fremmedrett, internasjonal privatrett, rettshjelpsrett, skifterett, sosial- og trygderett, strafferett og ugift samliv. Disse har vi valgt ut på grunn av problemområdets "størrelse" i vårt materiale, men også på bakgrunn av at vi finner enkelte områder spesielt interessante ut fra et kvinneverettslig og -politisk synspunkt.

2. Arverett

<u>Spørsmål angående</u>	<u>Antall</u>
Odelsrett	7
Opprettelse av testament	26
Opprettelse av gjensidig testament	3
Fordeling av arv mellom søsken	14
Særkullsbarns arverettslige stilling	7
Andre	20
Totalt	77

Opprettelse av testament.

De fleste sakene innen arveretten gjelder opprettelse av testament. Flesteparten angikk konkret hjelp til å sette opp testament, spørsmål om formkrav og hva man kan regulere i testament, og når det er nødvendig med testaments form. Vår erfaring viser at mange tror dette er noe de ikke kan gjøre selv, men må overlate til en jurist. Vi har ikke merket noen endring i typen spørsmål fra 1986 til 1987.

3. Barnerett

<u>Spørsmål angående</u>	<u>Antall</u>
Foreldreansvar/daglig omsorg etter separasjon og skilsmisse	128
Samværsrett	94
Barnebidrag	131
Barnevern	2
Farskapssaker	11
Andre	21
Totalt	387

Foreldreansvar etter separasjon og skilsmisse.

Spørsmålet om hvem som skal ha foreldreansvaret og den daglige omsorgen for barna etter et samlivsbrudd, er svært viktig for våre rådsøkende. Mange kvinner uttrykker engstelse for at de ikke skal få den daglige omsorgen barna. Selv når kvinnen har hatt hoved-ansvaret for barna, noe som gjelder i de fleste tilfeller, tror de at mannen står sterkere enn dem. Han tjener bedre og kan derfor lettere holde på fellesboligen og kan generelt tilby barna bedre økonomiske kår. Ofte gir de rådsøkende uttrykk for at de ikke tør å bryte ut av dårlige ekteskap fordi mannen har overbevist dem om at de ikke vil få den daglige omsorgen.

Samværsrett.

I de fleste tilfellene ønsket kvinnene, i år som i fjor, generell informasjon om samværsretten, særlig omfanget av den. Ellers gikk mange saker ut på problemer som oppsto fordi faren ikke fulgte opp sin samværsrett. Kvinnen ønsket den avlastning hans samværsrett ville innebære, og barna ønsket å se sin far. Videre ønsket noen få rådsøkende at farens samværsrett skulle bortfalle, blant annet på grunn av rusproblemer hos den samværsberettigede og i et par tilfelle sterk mistanke om incest.

Barnebidrag.

De spørsmålene vi får om barnebidrag dreier seg om fastsettelse, endring, forskuttering og innkreving av bidraget.

Vi hadde også saker angående kidnapping av barn, adgangen til å ta barnet med til utlandet i forbindelse med ferie og jobb/utdanning, barnevern, adopsjon og fastsettelse av farsskap.

4. Boligrett

<u>Spørsmål angående</u>	<u>Antall</u>
Generell bosituasjon	25
Bolig ved samlivsbrudd	32
Andre	42
Totalt	99

Generell bosituasjon.

I de senere årene har det vært en økning i antallet henvendelser angående boligrett. Spørsmålene dreier seg i hovedsak om generell informasjon i forbindelse med boligleieforhold.

Samlivsbrudd.

Spørsmål om boligen ved samlivsbrudd kommer opp i de fleste sakene som angår separasjon, skilsmisse eller oppløsning av ugift samboerforhold. Oversikten gjelder bare hvor spørsmål angående boligen har vært det eneste spørsmålet.

Mange av boligrettssakene gjelder hvem som skal overta boligen etter samlivsbrudd. Flertallet av kvinnene har ikke økonomisk mulighet til å overta den. De er dessuten dårlig informert om de regler som gjelder for statlige og kommunale bostøtteordninger.

Under "samlivsbrudd" registreres også saker hvor en av partene i et samboerforhold, det være seg i ekteskap eller ugift samliv, ønsker at den andre skal flytte.

5. Erstatningstrett

Flertallet av disse sakene angår statlig erstatning til volds ofre. Dette er særlig aktuelt når det gjelder voldtektsofre og ofre for kvinnemishandling generelt, samt ofre for incest. Se forøvrig statistikken som gjelder mishandlingssakene i 1987.

Vi har også fått saker som gjelder klager til forsikringselskaper o.l.

6. Familierett

<u>Spørsmål angående</u>	<u>Antall</u>
Ektepakt	23
Bidrag til kvinnen i ekteskapet	12
Bidrag til kvinnen etter separasjon/ skilsmisse	18
Separasjon	120
Skilsmisse	132
Andre	25
Totalt	330

Ektepakt.

I mange av henvendelsene har kvinnen til hensikt å sikre sin egen økonomiske situasjon. Ofte kommer kvinnen til JURK før hun undertegner en ektepakt som mannen ønsker å opprette. Dessverre får vi også en del henvendelser der kvinnen allerede har undertegnet en ektepakt, som hun først senere ser er urimelig, f.eks. i forbindelse med et samlivsbrudd.

Bidrag fra mannen i ekteskapet.

I mange av disse sakene kommer kvinnen til oss fordi den gjensidige underholdsplikten ikke oppfylles. Hun ønsker da å få vite om det er noe man kan gjøre i en slik situasjon.

Bidrag til kvinnen etter separasjon/skilsmisse.

Her dreier sakene seg om hvorvidt kvinnen er berettiget til underholdsbidrag fra mannen etter separasjon/skilsmisse. Sakene angår også fastsettelse og innkreving av bidrag dersom hun anses berettiget til det.

Separasjon.

I de fleste av disse sakene ønsker kvinnen informasjon om fremgangsmåten ved separasjon. En vanlig misforståelse i disse

sakene er at kvinnen tror at hun ikke kan få separasjon hvis mannen motsetter seg dette.

Enkelte kvinner frykter meklingen, og trenger nøktern informasjon om hva dette går ut på. Videre ønsker mange rådsøkende opplysninger om separasjonens rettsvirkninger, f.eks. med henblikk på skifte og barnefordeling. Vi får også henvendelser om midlertidig separasjon. Dette kan være nødvendig fordi kvinnens situasjon er prekær, mens det vanligvis tar lang tid å behandle en separasjonssøknad.

Mange kvinner har spørsmål om kravet til adskillelse i separasjonstiden.

Håndhevelsen av kravet kan synes streng og skaper problemer for mange, som har benyttet eller ønsker å benytte denne tiden slik lovgiver hadde til hensikt - nemlig som en periode hvor partene kan tenke seg om og prøve å finne tilbake til hverandre.

Videre gjelder en del henvendelser spørsmålet om separasjonsbevillingen/-dommen blir ugyldig dersom partene av praktiske årsaker ikke har kunnet flytte fra hverandre umiddelbart etter at den ble gitt.

Skilsmisse.

Et stort antall kvinner har spørsmål i forbindelse med skilsmisse. Dette gjelder både kvinner som allerede var separert, og kvinner som ønsket skilsmisse ved dom. Et fåtall av sakene dreier seg om skilsmisse på grunnlag av faktisk separasjon. Noen saker gjelder og skilsmisse ved dom uten forutgående separasjon, som regel på grunn av mishandling eller utroskap.

På grunn av det store antall henvendelser om saksgangen ved oppløsning av ekteskap, har vi utarbeidet et standardformular. Formularet gir en grei innføring for gangen i "normaltilfellene". Det ble revidert i 1987.

7. Innvandrerkvinnerett

Antall henvendelser fra innvandrerkvinner ble firedoblet fra 1986 til 1987. Dette er et tegn på at vi til en viss grad må drive oppsøkende virksomhet for å nå fram til innvandrerkvinner. Mange av sakene har vi mottatt gjennom den nyetablerte vaktordningen på Krisesenteret i Oslo. Dessverre er innvandrerkvinner "overrepresentert" blant beboerne der. Vi er dessuten blitt bedre i stand til å ta imot innvandrerkvinner nå som vi har kommet godt i gang med en egen gruppe som har spesialisert seg. Gruppen har knyttet nyttige kontakter som i sin tur kan henwise til JURK.

Spørsmålene vi får på dette området gjelder i det store og hele oppholds- og arbeidstillatelse, særlig i forbindelse med separasjon og skilsmisse. Mange kvinner får oppholdstillatelse i Norge gjennom familiegjenforeningsregelen, det vil si som "vedheng" til mannens oppholdstillatelse. For å opparbeide selvstendig rett til å bli i landet stilles krav til minste botid i landet. Denne minstetiden er foreslått økt til 3 år. I flere av sakene har vi hatt den vanskelige oppgaven å skulle råde kvinner som står overfor valget mellom å leve i et konfliktfylt ekteskap eller å reise til hjemlandet og sosial fordømmelse.

Vi har og fått henvendelser angående f.eks. oppløsning av ekteskap inngått i utlandet og pro forma ekteskap.

8. Internasjonal privatrett

De fleste sakene her angår spørsmål angående samboerforhold og ekteskap mellom norske og utenlandske statsborgere, og om hvilket lands regler som gjelder ved separasjon der bare en av partene er norsk. Vi har også fått spørsmål angående hvilke regler som gjelder ved giftemål i utlandet.

9. Rettshjelpsrett

I 1987 hadde vi registrert 146 henvendelser under dette rettsområdet. Her har vi registrert tilfeller hvor kvinnen ønsket

eller JURK anbefalte kontakt med advokat, klager på advokat, samt tilfeller hvor vi opplyste om fri rettshjelpsordningen.

I en del saker hadde kvinnen allerede hatt kontakt med retts-
hjelper. Dette ble oppgitt i 234 tilfeller (antallet "ikke opp-
lyst" er svært høyt - 305 tilfeller). Rettshjelperen kvinnene
hadde hatt kontakt med var som regel en advokat, nærmere
bestemt i 175 av de 285 tilfellene. Årsaken til at hun hen-
vendte seg til oss i disse tilfellene var som regel at hun
ønsket en nærmere forklaring på hva advokaten hadde sagt eller
gjort. En del av kvinnene fra Oslo hadde vært hos Fri retts-
hjelpskontoret for å få hjelp. Grunnen til at de kom til oss
etterpå var ofte at de var misfornøyd med behandlingen de fikk,
eller at de ikke fikk hjelp der fordi de overskred inntekts-
og formuesgrensa. Det bør bemerkes at antallet kvinner som
tidligere har vært i kontakt med andre rettshjelpere (først og
fremst advokater) har gått opp fra 226 til 234 fra 1986 til
tross for at det totale saksantallet har gått ned.

Mange rådsøkende klager på rettshjelperen. Årsaken kan være at
vedkommende snakker "over hodet" på kvinnen, eller viser
manglende vilje til å sette seg inn i kvinnens situasjon, med
manglende engasjement i saken som konsekvens. Slike klager kan
JURK sjelden gjøre noe med, da det er vanskelig for oss å
vurdere en advokats innsats og dyktighet i en sak. Der klagen
virket vel begrunnet, anbefaler vi ny advokat i saken.

Vi har et eget kartotek over advokater som er villig til å ta
imot klienter henvist fra JURK. I 1987 foretok vi en gjennom-
gang av arkivet, bl.a. i samarbeid med krisesentrene rundt om i
landet. I tillegg sendte vi ut en forespørsel til samtlige
advokater i landet som ikke allerede var registrert hos oss,
med spørsmål om de ønsket å stå i vårt kartotek og innenfor
hvilke rettsområder de i så fall ville ha saker. Responsen var
svært god.

I de fleste av sakene innen dette rettsområdet informerte vi om
fri rettshjelpsordningen. Vår erfaring er at få vet om

ordningen. Det store behovet for informasjon på området førte til at JURK utarbeidet et standardformular om fri rettshjelpsordningen. Formularet orienterer kort om hva slags saker som omfattes av ordningen, gjeldende inntekts- og formuesgrenser, hvor høy egenandel som eventuelt må betales samt hvor mange timer man kan få dekket. Formularet følger som vedlegg bakerst.

10. Skifterett

<u>Spørsmål angående</u>	<u>Antall</u>
Felleseieskifte	141
Skjevdeling	18
Oppgjør med særreiemidler	19
Dødsboskifte	7
Andre	157
Totalt	342

Skifterett går hvert år igjen som et av våre største saksområder. Mye av vårt arbeid på dette området går ut på å rydde opp i misforståelser før skifteavtalen inngås. Mange kvinner tror f.eks. at når mannen er utearbeidende skal han også ha det meste på skiftet.

Videre gjelder mange henvendelser spørsmål om å få endret en allerede inngått skifteavtale. Avtalen er ofte preget av et skjevt styrkeforhold mellom partene. Dette gjelder både der partene ikke har hatt kontakt med rettshjelper og der de har hatt felles advokat.

Spørsmålene om skifte er så hyppige og så omfattende å besvare at vi har funnet det hensiktsmessig å utarbeide et standardformular, der hovedreglene som gjelder ved felleseieskifte er behandlet. Formularet ble revidert i 1987.

Spørsmålene angående dødsboskifte gjaldt særlig retten til å sitte i uskifte, og hvordan stillingen er der en av partene har særkullsbarn.

11. Sosial- og trygderett

Ytelser til etterlatte.

Her får vi henvendelser fra gjenlevende ektefelle og gjenlevende fraskilt/separert ektefelle. I begge tilfeller er det spørsmålet om vilkåret for å få stønad til etterlatte som står sentralt.

Ytelser til enslige forsørgere.

De fleste kvinnene som oppsøker JURK med trygde- og sosialrettslige spørsmål, ønsker opplysninger om ytelser til enslige forsørgere. Dette har ikke forandret seg fra fjoråret. Mange av disse kvinnene er i ferd med å bryte ut av et ekteskap eller samboerforhold der mannen er hovedforsørger. Andre er gravide og ønsker eller er nødt til være alene med omsorgen for barnet. Felles for disse kvinnene er at de ikke ser seg i stand til å forsørge seg selv og barnet.

Her, som på en rekke andre rettsområder, ser vi i JURK en utbredt mangel på kunnskap om rettigheter i forhold til det offentlige. Oftest er det overgangsstonad som er det aktuelle tilbudet til disse rådsøkende. For å ha rett til overgangsstonad kreves det blant annet at man er formelt separert og har flyttet fra tidligere ektefelle. Disse vilkårene skaper ikke rent sjelden problemer som kan synes urimelige. Det er f.eks. flere steder i landet lang ventetid for å få separasjonsbevilging. En del par deler også bolig til tross for at de er formelt og reelt separert, p.g.a. at økonomiske og/eller praktiske grunner tilsier det. Heller ikke her har kvinnen rett til overgangsstonad.

Flere av kvinnene som oppsøker JURK har problemer med å få innvilget utdanningsstonad. Til tross for at hovedhensynet bak opprettelsen av ordningen med utdanningsstonad er å oppfordre kvinnen til å ta utdannelse, slik at hun kan få arbeid hun kan forsørge seg og barna med, er vilkårene for å få tilkjent slik stonad strenge. JURK har sett eksempler på avslag på søknad om slik stonad, fordi hun allerede hadde kortvarig utdanning. Det

hjalp ikke at hun kunne dokumentere manglende evne til å forsørge seg selv og barna. I slike tilfeller hjelper vi kvinnen med eventuell klage over avslag - med vekslende utfall.

Sosialrett.

De fleste av sakene gjaldt også i 1987 kvinner som falt utenfor folketrygdens ytelser, fordi de ikke oppfylte ett eller flere av vilkårene. Ofte var det kvinner som etter et langt ekteskap der barna var blitt voksne, nå var skilt.

Et stort antall saker gjaldt og enslige forsørgere som hadde store problemer med å få pengene til å strekke til.

Selv om det har blitt mer og mer vanlig å få støtte fra sosialkontoret, opplever vi ennå at mange ser på dette som ydmykende, og kvier seg for å ta kontakt med sosialkontoret.

Bostøtte.

Vi har mange henvendelser angående bostøtte. Etter vår erfaring er denne type støtteordning for lite kjent blant det store flertall av kvinner, og den informasjon som blir gitt, når ofte ikke frem.

12. Strafferett.

På neste side følger det registrerings skjemaet som saksbehandlerne i JURK fyller ut i de sakene der kvinnen opplyser at hun har blitt mishandlet. Vi regner som sikkert at det er store mørketall her, da dette er noe som ofte kommer fram etter at vi har jobbet i lang tid med en sak. Vi vet av erfaring at dette er noe mange kvinner kvier seg for å snakke om. Mange kvinner søker vår hjelp f.eks. for å få vite hvordan de skal gå frem for å få separasjon/skilsmisse. Hvorfor de ønsker å gå til et slikt skritt kommer ikke alltid frem. Det er derfor svært viktig at vi saksbehandlere er oppmerksomme på signaler som kan bety at kvinnen mishandles. Kvinnen vil trenge mer informasjon, f.eks. om anmeldelse, krisesentre, erstatning fra gjerningsmannen, statlig erstatning til voldsofre o.l.

I 1987 ble 66 mishandlingskjemaer fylt ut. På de neste sidene følger et utdrag av den statistikken som ble utarbeidet på grunnlag av disse. Det er Volds- og mishandlingsgruppen i JURK som har utarbeidet den.

(Mishandlingskjema samt tabellene følger på de neste sidene.)

REGISTRERINGSSKJEMA FOR MISHANDLINGSSAKER.

Ved mishandling forstås såvel fysisk som psykisk vold.
Før alltid mishandlingen på mønsterarket.
NB: Husk alltid å påføre journalnummer hvis det blir sak
ved en telefonhenvendelse.

J.nr.

Dato

Telefon, brev el.
personlig fremmøte?

Forhold til mishandler

Arten av mishandlingen,
fysisk, psykisk el. vold-
tekt/seksuell tvang

Event. gjentakelse,
varighet over tid

Anmeldt, ikke anmeldt,
event. anmeldelse trukket tilbake

Kontakt med andre instanser,
f.eks. lege, politi el.
krisesenter

Årsak - den rent umiddel-
bare og event. underliggende

Åstedet

Alder, yrke, bosted kvinnen

Alder, yrke, bosted mannen

Annet av interesse

Statistikk over mishandlingsskjemaer 1987

	<u>Antall</u>	<u>Prosent</u>
<u>Kontakt med JURK</u>		
Personlig	21	31,8
Telefon	31	47,0
Brev	3	4,5
Ikke oppgitt	1	1,5
Krisesenter	10	15,2
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>
<u>Forholdet til mishandler</u>		
Ektefelle/samboer	44	66,6
Eks-samboer/eks-ektefelle	10	15,2
Far	7	10,6
Slektning	1	1,5
Ikke oppgitt	4	6,1
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>
<u>Arten av mishandlingen</u>		
Fysisk	23	34,9
Psykisk	5	7,5
Fysisk/psykisk	21	31,8
Voldtekt	2	3,0
Incest	11	16,7
Ikke oppgitt	4	6,1
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>
<u>Varighet</u>		
Opptil 1 år	6	9,1
Over 1 år	34	51,5
Ikke oppgitt	26	39,4
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>
<u>Anmeldelse</u>		
Ikke anmeldt	35	53,0
Anmeldt	11	16,7
Anmeldelsen trukket tilbake	2	3,0
Ikke oppgitt	18	27,3
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>

<u>Åstedet</u>	<u>Antall</u>	<u>Prosent</u>
Hjemme	38	57,6
Annet sted	4	6,0
Ikke oppgitt	24	36,4
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>

Kontakt med andre instanser

Lege	5	7,6
Politi	3	4,5
Krisesenter	17	25,8
Støttesenteret mot incest	3	4,5
Ingen andre	9	13,7
Lege/politi/andre/krisesenter	7	10,6
Politi/andre/krisesenter	6	9,1
Ikke oppgitt	16	24,2
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>

Kvinnens alder

Under 20 år	4	6,0
20 - 30 år	8	12,1
31 - 40 år	25	37,9
41 - 50 år	11	16,7
Over 50 år	5	7,6
Ikke oppgitt	13	19,7
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>

Kvinnens yrke

Hjemmearbeidende	6	9,1
Utearbeidende	35	53,0
Ikke oppgitt	17	25,8
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>

Kvinnens utdanning

Almen	12	18,2
Høyere	23	34,8
Ikke oppgitt	31	47,0
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>

	<u>Antall</u>	<u>Prosent</u>
<u>Mannens alder</u>		
Under 30 år	1	1,5
30 - 50 år	9	13,6
Over 51 år	1	1,5
Ikke oppgitt	55	83,4
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>

Mannens arbeidssituasjon

Ikke yrkesaktiv	4	6,0
Yrkesaktiv	13	19,7
Ikke oppgitt	49	74,3
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>

Mannens utdannelse

Almen	1	1,5
Høyere	11	16,7
Ikke oppgitt	54	81,8
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>

Kvinnens bosted

Oslo	40	60,7
Akershus	10	15,2
Troms	1	1,5
Sogn og fjordane	1	1,5
Hedmark	1	1,5
Østfold	3	4,5
Buskerud	1	1,5
Vestfold	1	1,5
Finnmark	2	3,0
Nordland	1	1,5
Rogaland	1	1,5
Ikke oppgitt	4	6,1
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>

<u>Arsak til mishandlingen</u>	<u>Antall</u>	<u>Prosent</u>
Alkohol	7	10,6
Krangel	2	3,0
Sinnslidelser	5	7,6
Sjalusi	3	4,6
Måktmisbruk	7	10,6
Ikke oppgitt	42	63,6
<u>Totalt</u>	<u>66</u>	<u>100,0</u>

Kommentarer til tabellene.

De fleste sakene JURK behandlet innenfor strafferettsområde i 1987 gjaldt mishandling innenfor etablerte forhold. Mishandlingen har i de fleste tilfeller vart over lang tid (over 1 år). Kvinnene har ofte vart utsatt for vold av grov karakter. Mishandlingen har f.eks. resultert i blodutredelser, sprekker i huden, svimmelhet, kvalme, utslåtte tenner, nedsatt hørsel og brukne ribben.

I tillegg til de rent fysiske skadene, opplever vi at mange kvinner har fått psykiske problemer av tildels alvorlig art som følge av mishandlingen. Fysisk mishandling skaper angst og er med på å bryte ned kvinnens selvfølelse og gjøre henne avhengig av mannen. Dessuten følges den fysiske mishandlingen ofte av psykisk mishandling (21 saker), i form av maktdemonstrasjoner, nedsettende snakk og trusler om fysisk vold. Resultatet kan være at kvinnene skammer seg over det som har skjedd, føler seg medskyldige i det, eller er redd for å fortelle det til noen fordi det kan skade mannen. Som tidligere nevnt, opereres det her med store mørketall når det gjelder vårt saksmateriale for denne typen saker.

På bakgrunn av vårt saksmateriale er det vanskelig å si noe konkret om årsakene til mishandlingen. Det ser også ut som om mishandling foregår i alle samfunnslag.

Litt over halvparten av de kvinnene vi har registrert på våre mishandlingsskjemaer, hadde anmeldt forholdet til politiet.

Dette er en økning i forhold til de tallene vi har for tidligere år. Bare i tre prosent av tilfellene hvor kvinnen hadde anmeldt oppga hun å ha trukket anmeldelsen tilbake. JURK var for å innføre ubetinget offentlig påtale i mishandlingssaker. Det kan bli interessant å se hvorvidt antall anmeldelser øker.

Antall henvendelser fra mishandlede kvinner bosatt i Oslo-området har økt. Det kan være fristende å tolke dette som et resultat av større synliggjøring av problemet og tilbud som gjør at kvinnene kan komme seg ut av et mishandlingsforhold uten å stå helt på bar bakke. Vi tenker da bl.a. på krisesentrene. I en storby vil ofte de sosiale motiver (tanken på hva naboene vil si, rykter, tanken på hvordan barna vil få det etc) for å bli værende i et mishandlingsforhold telle mindre enn de gjør på små steder hvor alle kjenner alle.

Antallet incest-saker øker fortsatt. Dette kan vel skyldes den fokuseringen det har vært på denne problematikken de siste årene. I denne forbindelse kan vi også nevne Støttesenteret mot incest, og den innsatsen de gjør. JURK har samarbeid med Støttesenteret og de henviser kvinner som vil vite om sine juridiske rettigheter til oss. Vi har ingen tro på at det i dag er flere som utsettes for incest, men at større åpenhet om problemet har ført til at flere tør å stå fram. Mange av de henvendelsene vi får, gjelder fortsatt forhold som ligger flere år tilbake i tid.

JURK har ifølge tallene fra 1987 mottatt få saker som gjelder voldtekt. De voldtektssakene vi får blir også sjelden registrert i mishandlingsskjemaene. Dette fordi kvinnene gjerne kommer til oss først når det skal reises krav om erstatning. Behovet for juridisk hjelp på et tidligere tidspunkt blir for kvinnene fra Oslo (som vi får flest henvendelser fra) som regel dekket av det nye akuttmottaket på Oslo legevakt, og ved ordningen om gratis bistandsadvokat.

13. Ugift samliv

I 1986 ga JURK ut et hefte som behandler rettsspørsmål som kan oppstå når et par flytter sammen uten å gifte seg. Hftet ble revidert i 1987. Ved flere henvendelser innen ugift samliv har kvinnen fått svar på sine spørsmål ved å lese i heftet, slik at vi ikke har registrert henvendelsen som sak. Dessuten har vi distribuert hefte ut over landet, bl.a. til sosialkontorer. Studentsamskipnaden i Oslo alene kjøpte mer enn 1.000 eksemplarer til utdeling til studentene, bl.a. gjennom sosionomtjenesten. Vi regner med at årsaken til nedgangen i antall saker ligger her.

Den store interessen dette heftet har blitt møtt med, og henvendelser i kjølvannet av denne, har vist oss at dette er et område hvor det er stor mangel på kunnskap om gjeldende regler, eller kanskje heller om mangelen på regler. Det verserer mange misoppfatninger, som f.eks. at man blir likestilt ektefeller bare man har bodd sammen 2-3 år o.s.v. JURK ønsker å være med på å oppklare en del av disse misforståelsene.

Mange henvendelser gjelder opprettelse av kontrakt. Da en slik kontrakt er svært bestemmende for kvinnens senere situasjon, og siden en kontrakt må utformes i samsvar med det faktiske forhold i hvert enkelt tilfelle, nøyer vi oss med å informere om hva en slik kontrakt bør inneholde. For at JURK ikke skal bidra til flere misforståelser, er vi nøye med å presisere at informasjonen ikke er uttømmende, at det bare er partene som kjenner alle fakta i sin situasjon og at de bør ha med den endelig utformede avtalen til en advokat for gjennomsyn.

Flere av henvendelsene gjelder også arverettigheter for samboende. Videre har en del samboere spørsmål om sine rettigheter i forhold til samboeren med hensyn til underholdsplikt. Eiendomsrett til gjenstander i forbindelse med oppløsning av forholdet, skaper ofte tvist.

Når det gjelder den økonomiske siden ved denne samlivsformen, informerer vi om at ugifte samboende hverken er "fugl eller

fisk" i skatte- og trygdelovgivningen, og at det ikke eksisterer noen underholdsplikt i samboerforhold. De har ingen automatisk arverett etter hverandre, og kan heller ikke sitte i uskiftet bo. På den annen side har samboere frihet til, på enkelte områder, å avtaleregulere flere av disse spørsmålene.

JURKs erfaring er at det er få samboere som oppretter kontrakt. Dette setter ofte kvinnen i en svak stilling. I de fleste tilfeller benytter kvinnen sin inntekt til forbruksvarer, mens mannen anskaffer kapitalgjenstandene. Dette viser at kjønnsrollemønsteret i samboerforhold ikke skiller seg vesentlig fra det i ekteskap.

VIII. PRINSIPIELT ARBEID

Generelt

Som tidligere nevnt, kan JURKs arbeid deles i to hoveddeler. Vi gir konkret rettshjelp, og i tillegg driver vi prinsipielt arbeid. Vi ser på det prinsipielle arbeidet som like viktig som saksbehandlingen, fordi dette gir hjelp til kvinner generelt, mens den konkrete saksbehandlingen bare gir hjelp til den enkelte kvinne. Det meste av våre bevilgninger er imidlertid øremerket til saksbehandling, så det prinsipielle arbeidet kan derfor ikke bli så omfattende som vi ønsker.

Det prinsipielle arbeidet bygger tildels på erfaringer vi får gjennom saksbehandlingen. Hva slags prinsipielt arbeid vi til enhver tid driver, avhenger dessuten av henvendelser vi får fra rådsøkende, oppfordringer utenfra, f.eks. offentlige instanser, interesseorganisasjoner, krisesentre og enkeltpersoner, og ideer fra JURKs saksbehandlere.

Det prinsipielle arbeidet foregår, som tidligere nevnt, i tverrgrupper. Tverrgruppene arbeider kvinnepolitisk innenfor bestemte rettsområder eller tar seg av administrative oppgaver. I 1987 hadde vi Rettsorienteringsgruppe, Radiogruppe,

PR-gruppe, Bredtveitgruppe, Volds- og mishandlingsgruppe, Økonomigruppe, Nøkkelregistergruppe Prinsipiell gruppe og Innvandrerkvinnegruppe. I tillegg til disse ble det nedsatt ad hoc-grupper, som arbeidet med enkeltspørsmål. Vi har også egne grupper som arrangerer fellesseminar og studietur. Vi vil i det følgende ta for oss hva slags prinsipielt arbeid som ble gjort innenfor de forskjellige gruppene i 1987.

BREDTVEITGRUPPEN

Bredtveitgruppen arbeider for å øke de kvinnelige innsattes kunnskaper om sine juridiske rettigheter og plikter. Dette gjør vi både ved å gi råd i konkrete juridiske spørsmål, og ved å informere generelt om juridiske områder som vi erfaringsmessig vet at de innsatte er opptatt av.

En gang per måned drar representanter fra gruppen til Bredtveit. Her kan innsatte, som har spørsmål eller ønsker hjelp i en konkret sak, få kontakt med oss.

I løpet av året har vi fått 20 henvendelser fra kvinner på Bredtveit. Dette er en økning i saksantallet fra 1986. Ved hver henvendelse er det som oftest flere ulike problemer den innsatte ønsker hjelp til å løse. Det var relativt mange henvendelser angående strafferett og fengselsrett (13). Men kvinnene ønsker også hjelp til å løse problemer i forhold til verdenen utenfor fengselet. Ofte er det problemer som oppstår som en følge av fengslinga. Dette kan for eksempel være i husleieforhold, og det kan være spørsmål om samvær med egne barn mens man er fengslet. Spørsmål angående sosialhjelp og trygd er også vanlig blant de innsatte.

I begynnelsen av hvert semester holder Bredtveitgruppen informasjonsmøte for de innsatte på Bredtveit. I år ble det blant annet informert om JURK generelt, heftet vi har utgitt, i konflikt med politiet?, hva vi kan hjelpe de innsatte med og gangen i saksbehandlingen.

Som en følge av JURKs knappe budsjett i 1987, har Bredtveit-gruppens prinsipielle arbeid vært redusert. Heftet "I konflikt med politiet?", som var ferdig utarbeidet i desember 1986, ble utgitt våren 1987. Utgivelsen av "Innsattes rettigheter" ble utsatt som en følge av JURKs anstrengte økonomi. Den vil bli trykket våren 1988.

VOLDS- OG MISHANDLINGSGRUPPEN.

Volds- og mishandlingsgruppen arbeider mest med problematikken rundt mishandling, incest og voldtekt. Arbeidet er både av prinsipiell karakter (så som utarbeidelse av hefter, støtteerklæringer og høringsuttalelser) og det består av konkret saksbehandling.

Vi har hatt som fast avtale med Camilla Krisesenter i Oslo at vi kommer dit en gang i måneden, etter at de har hatt husmøte, og informerer om forskjellige generelle juridiske spørsmål. Etter at vi har pratet en stund, deler vi oss opp, og beboerne får anledning til å spørre om ting som angår dem spesielt. Utover året ble besøkene på Krisesenteret hyppigere, og vi begynte å dra dit to ganger i måneden. Vi innledet også et samarbeid med Voldtektsgruppa på Krisesenteret i 1987.

Vårsemesteret 1987 var et aktivt år for volds- og mishandlingsgruppen. Mye av vårsesongen gikk med til å gjøre ferdig heftet "Incestutsattes rettsstilling". Det ble foretatt endel endringer, da vi mente språket og formen i det foreløpige utkastet var for tungt og ikke egnet seg for den målgruppen det var tenkt å nå.

Etter at heftet om incestutsattes rettsstilling var ferdig foretok vi en omfattende markedsføring. Vi sendte brev til alle politikamre, krisesentre, sosialkontorer og skolesjefkontorer i Norge. I brevet presenterte vi det nye heftet samtidig som vi nevnte våre tidligere utgitte hefter. Dette førte til en enorm etterspørsel etter "Incestutsattes rettsstilling". Vi fikk også mange besillinger på et hefte om voldtatte kvinners rettsstil-

ling som vi hadde planlagt å revidere. På grunn av JURKs dårlige økonomi utover høsten -87 måtte imidlertid utarbeidelsen av dette heftet utsettes.

Antallet av incestsaker fortsetter å øke. Den landsomfattende interessen for vårt nyutarbeidede hefte (vi solgte særlig mange til sosialkontorer over hele landet) gir oss en pekepinn på hvor omfattende incest er.

I mars 1987 deltok volds- og mishandlingsgruppen på et seminar for bl.a. krisesenterpersonale fra Lillehammerområde. Seminaret på holdt på Lillehammer og det var Friundervisningen som arrangerte. Volds- og mishandlingsgruppen holdt foredrag en halv dag om voldtekt, mishandling og incest. Rettsorienteringsgruppen sto for resten av programmet.

Antallet erstatningssaker har økt i 1987. JURK har jobbet mye med å spre informasjon om de mulighetene mishandlede kvinner, incestutsatte og voldtektsofre har til å søke erstatning. I tillegg til å informere om dette på Krisesenteret, var det representanter fra volds- og mishandlingsgruppen i JURK på Støttesenteret mot incest og informerte om statlig erstatning til voldsofre. JURK ble bedt om å delta i et panel i stedet for advokat Anne Robberstad som var forhindret fra å møte. Etter dette ble henvisningen av erstatningssaker fra Støttesenteret større.

Våren 1987 sendte Justisdepartementet ut til høring et forslag om å innføre ubetinget offentlig påtale i kvinnemishandlings- og andre familievoldssaker. Dagjeldende ordning gjorde at offentlig påtale i praksis var avhengig av at kvinnen begjærte tiltale - og at hun fastholdt begjæringen. JURK gikk i høringsuttalelsen inn for ubetinget offentlig påtale. Vår erfaring, samt de inntrykk vi fikk gjennom diskusjoner med beboere og ansatte ved Krisesenteret i Oslo, overbeviste oss om at en slik påtaleordning kan være et ledd i kampen mot kvinnemishandling. Vi mente den også kunne føre til bedre behandling av slike saker når de først komme fram til straffeapparatet.

I forbindelse med forslaget fikk JURK legge fram sitt syn i Dagsrevyen 6. mai. Som representant for det motsatte syn ble likestillingsombud Eva Kolsad intervjuet. Høringsuttalelsen følger som vedlegg bakerst.

Nedenfor følger et av avisinnleggene som kom i forbindelse med utgivelsen av Incestutsattes rettsstilling:

Veiledning for incestutsatte

«Alle som har mistanke om incestovergrep kan anmelde saken. Den som anmelder trenger ikke å ha noe forhold til saken eller partene utover en faktisk mistanke. Den incestutsatte selv, eller andre som kjenner til forholdet, kan selvsagt også anmelde det.» Det er en ny trykksak. Incestutsattes rettsstilling, utgitt av Juridisk rådgivning for kvinner, som fastslår det.

Brosjyren gir god orientering om «alt» i forbindelse med incestsaker: barnevernets og hjelpeapparatets rolle, avhørsituasjoner, behandlingsmuligheter, rettsak, advokathjelp, erstatning m.v.

Det blir påpekt at man ikke bør la være å anmelde seksuelle overgrep selv om det er gått lang tid, hvis man overfor seg selv føler at det er riktig og viktig.

A-S
BYRÅDET FOR AVISUTKLIPP
P.B. 1180 SENTRUM - 0107 OSLO
TELF. 20 46 73

Utklipp fra:

Tensberg

Politensens
Arbeiderpartiet

28. JUN. 1987

INNVANDRERKVINNEGRUPPEN

1987 har bydd på mange utfordringer for innvandrerkvinnegruppen. For det første har saksmengden økt. Dette kan bl.a. være en følge av at gruppen i sitt oppstartingssemester høsten -86, brukte mye tid på informasjon om JURKs eksistens. Også i første halvdel av 1987 har informasjon til innvandrerkvinner stått sentralt. Vi holdt i den forbindelse foredrag for en kvinnegruppe på et voksenopplæringskurs i Oppegård kommune.

Et mål for innvandrergruppen vil fortsatt være å nå ut til innvandrerkvinner. Parallelt med dette prøver vi å tilegne oss mer kunnskap om fremmedrett generelt og innvandrerkvinnens situasjon spesielt.

JussBuss lot oss i høst få være med på deres opplæring i fremmedrett. Dette ga oss verdifull basiskunnskap innen rettsområdet generelt.

Med hensyn til innvandrerkvinnens spesielle situasjon, har vi hatt kontakt med forskjellige organisasjoner som har jobbet med disse spørsmålene. Vi planlegger bl.a. et samarbeid med Krisehjelpsgruppen ved Anti-rasistisk senter. Krisehjelpsgruppen tar imot klienter som har vært utsatt for rasistiske overgrep. De har en saksbehandling som likner den vi har i JURK, og de får mange henvendelser fra innvandrerkvinner. Planen er at vi skal utveksle erfaringer og henvise klienter til hverandre.

Innvandrerkvinnegruppen har høsten -87 også arbeidet med utkastet til ny utlendingslov, og da særlig med henblikk på innvandrerkvinnens rettsstilling. I den forbindelse deltok vi på en høring om loven, sammen med mange andre tverrpolitiske kvinneorganisasjoner.

JURK er tilslutta den antirasistiske kampanjen "JA til et fargerikt fellesskap".

Innvandrerkvinnegruppen har siden den ble opprettet hatt planer om å gi ut et hefte som tar opp innvandrerkvinnens rettsstilling. Hftet ble en realitet i 1987 med støtte fra "Ja til et fargerikt fellesskap" (Røde Kors). De dekket alle trykkeutgifter samt lønn til 4 medarbeidere under arbeidet med heftet. Hftet brukes bl.a. som ledd i Ja til et fargerikt fellesskaps holdningsskapende arbeid. Hftet måtte derfor være holdningsskapende i en viss grad. Resultatet ble et sammenligningshefte hvor vi forsøker å få fram likheter og forskjeller mellom innvandrerkvinner og norske kvinner. Dette belyser vi ut fra gjeldende rettsregler samt vårt arbeid med relevante saker. Hftet kan derfor med fordel leses både av innvandrerkvinner og norske kvinner. Siden heftet favner så vidt har det ikke vært anledning til annet enn å skissere hovedlinjer. Ved mer spesifikke problemer er kvinnene velkomne til å ta kontakt med oss slik at vi kan gi rettshjelp i den enkelte sak.

Uten mann - ingen rettigheter

Likestilling — men ikke for innvandrerkvinner? Det er et av spørsmålene kritikerne av utlendingsloven reiser. For hvorfor skal kvinner som kommer til mannen sin i Norge, i tre år ikke ha «egne» rettigheter, men være helt avhengig av at han skikker seg bra i landet — og mot henne?

AV INGEBOG
ELIASSEN og LISA
WADE

Hvordan rimer det med Norges likestillingsidealer, spør kritikerne, at kvinner som kommer hit for å gjenforenes med sin mann, skal være prisgitt ham i tre år? Kvinner bør ha et soleklart krav ut fra vanlige menneskeretts-hensyn til å få oppholdstillatelse på

Dersom kvinner som har kommet til Norge for å gjenforenes med sine ektemenn blir skilt før tre år er gått, har de ikke rett til å få bli, i følge Regjeringens lovutkast.

selvstendig grunnlag selv om de kommer for å gjenforenes, blir det sagt.

Kjønnsnøytralt

Utkastet til utlendingslov er kjønnsnøytralt. Reglene er selvsagt de samme for kvinner og menn. Men familie-gjenforeningssakene loven skal praktiseres på, har som oftest denne rollefordelingen: Mannen er i Norge. Kone og eventuelle barn kommer etter fra hjemlandet.

De fleste kvinner som kommer til Norge fra u-land, kommer nettopp for å gjenforenes med sine ektemenn. Blir de skilt før tre år er gått, har hun ikke rett til å få bli, i følge Regjeringens lovutkast. Under den eksisterende fremmedloven tar det to år før ektefellen som kom sist, får selvstendig status.

Forferdelig dilemma

- Så lenge ekteskapet fungerer knirkefritt, er dette ikke noe praktisk problem. Men i forhold der alvorlige konflikter — som mishandling — oppstår, står kvinnen i

et forferdelig dilemma: bryter hun ut av forholdet, mister hun samtidig retten til å få bli i landet. Mange frykter med god grunn tilbakesendelse til hjemlandet. Det er en betydelig forverring å forlenge denne rettsløse tiden fra to til tre år, mener Marianne Vollan i JURK (Juridisk rådgivning for kvinner).

- Når kvinner kommer til Norge ene og alene fordi mannen deres har oppholdstillatelse her, er det rimelig at hun ikke får egen juridisk status med det samme, mener byråsjef Eli Fisknes i justisdepartementet. Hun har ført lovutkastet i pennen.

- Får ofte bli

- Hvis ekteskapet rykker, blir kvinnen i prinsippet bli sendt ut, men ofte får hun bli selv om skilsmissemis skjær etter aldri så kort tid. Vi har ingen planer om å forandre praksis, sier Fisknes.

Fakhra Salimi, leder i Foreign Women's Group, fester ikke lit til byråsjefens forsikringer. Hun hevder det fins en mengde eksempler på at kvinner er blitt deportert etter skilsmisser - på tross av forskrifter som sier at

myndighetene skal ta spesielt hensyn til kvinner fra den tredje verden.

- Må kjempe

- Denne «positive diskrimineringen» er ikke noen lovfestet rett, men noe hver enkelt kvinne må kjempe seg til. Det er merkelig at særbehandlingen ikke kan nedfelle seg i lov, bare i forskrift. Tendensen i lovutkastet er at kontrollhensyn er varetatt i selve lovteksten, mens rettsikkerheten — som er det andre hovedhensynet i loven skal ta — blir henvist til forskrifter, mener JURKs Marianne Vollan.

PRINSIPIELL GRUPPE

Denne gruppen arbeider med henvendelser JURK får fra organisasjoner og enkeltpersoner om støtteuttalelser og lignende. Prinsipiell gruppe tar også selv initiativ til saker den mener JURK bør engasjere seg i, og uttale seg om. Gruppen gjør da det forarbeidet som må til før saken kan fremlegges i AU eller på Fellesmøtet.

I 1987 fikk ikke Prinsipiell gruppe jobbet med så mange saker som vi har gjort tidligere år på grunn av JURKs dårlige økonomi.

Prinsipiell gruppe involverte seg med Karin Widerbergs, Harriet Holters og noen sosiologi- og jusstudenters arbeid med å kartlegge problemene rundt sex-press i arbeidslivet. Vi fulgte med i avisartikler, leste annonser og var med på å planlegge en undersøkelse som skulle trykkes i KK (Kvinner og Klær) i 1988. JURK stilte seg til disposisjon for de kvinnene som ville henvende seg dersom de hadde noen juridiske problemer vedrørende sex-press. Medarbeiderene i Prinsipiell gruppe satte seg dessuten inn i en del litteratur som er gitt ut vedrørende temæet sex-press.

Representanter fra Prinsipiell gruppe gikk ca. en gang i måneden på møter som ble holdt på Senter for kvinneforskning.

Prinsipiell gruppe har videre hatt to høringsuttalelser i 1987. Den ene var "Barneloven - spørsmål om endringer i enkelte lovregler om samværsrett og hvem et barn skal bo hos". Det sentrale spørsmålet her var hvorvidt tvangsmidlene i forbindelse med særlig samværsrett skal effektiviseres.

Den andre høringsuttalelsen gjaldt "Samværsrett med foreldre som ikke har bodd sammen da barnet ble født". Begge uttalelsene følger vedlagt (vedlegg 2 og 3).

Det ble også sendt en underskriftsliste fra JURK vedrørende "Et års lønnet fødselspermisjon" til Norsk kvinnesaksforening.

JURK ble informert om og bedt om støtte fra noen jenter på informatikk. Saken gjaldt sex på elektroniske databaser. Jentene ville vite hva som juridisk kunne gjøres med denne form for porno. JURK hadde ikke ressurser til å jobbe med denne saken i 1987. Vi sa oss imidlertid villige til å hjelpe til i 1988.

Prinsipiell gruppe arbeidet med spørsmålet om verdsettingen av løpende fødselspenger ved beregningen av dagpenger under arbeidsløshet. Gruppen ble intervjuet av Aftenposten i den forbindelse. Artikkelen kommer her:

Utklipp fra

Aftenposten

Aftenutgaven
OSLO

Pol. tendens: Uavh. konservativ
(Se baksiden)

12 JAN. 1987

JURK om fødselspenger:

Urettferdig system

KRISTIN FLOOD

— Urettferdig, sier Kristin Robberstad og Nina Tangen i JURK — Juridisk rådgivning for kvinner — om systemet med fødselspenger og arbeidsledighetstrygd. I underkant av halvparten dem som føder her i landet får ikke regnet fødselspengene inn i grunnlaget for dagpenger ved arbeidsledighet.

Det er arbeidsgiver selv som avgjør om vedkommende skal legge ut fødselspengene, for siden å få dem tilbake fra trygdekontoret, eller om den nybakte moren skal få pen-

gene direkte fra trygdekontoret. — Man skulle tro at dette kommer ut på ett, men det viser seg at disse to gruppene blir svært forskjellig behandlet hvis de senere blir arbeidsløse, sier Nina Tangen i JURK.

Når fødselspengene for 18 uker blir betalt av trygdekontoret, regnes de ikke som arbeidsinntekt for den perioden, men som trygd. Dermed gir de ikke grunnlag for arbeidsledighetstrygd.

Ifølge Rikstrygdeverket la norske arbeidsgivere ut ca. 500 millioner kroner i fødselspenger i 1985. Ca. 330 millioner kroner ble betalt ut direkte fra trygdekontorene.

Her er imidlertid ikke stats- og kommuneansatte regnet med, disse får alle fødselspenger direkte fra arbeidsgiver. Arbeidsdirektoratet har foreslått overfor Kommunal- og arbeidsdepartementet at fødselspenger skal regnes med i dagpengegrunnlaget. JURK har purret og departementet vurderer saken.

— Når det nå så ofte snakkes om å legge arbeidsforholdene tilrette for fødende kvinner og barnefamilier, kan vi ikke forstå at ikke alle skal behandles likt. Fødselspenger er faktisk den eneste korttidsydelsen som ikke regnes som lønn, sier Nina Tangen og Kristin Robberstad i JURK til Aftenposten.

RETTSORIENTERINGSGRUPPEN

I vårsemesteret 1987 bestod RO-gruppen av 5 personer. På grunn av stort arbeidspress ble gruppen utvidet til 6 personer påfølgende semester. RO-gruppens arbeid består i å opplyse kvinner om deres rettsstilling i samfunnet.

Gruppen driver forebyggende arbeid. Ved at kvinner blir orientert om sine rettigheter, vil de lettere kunne ordne opp når det oppstår konflikter og problemer, eller de kan unngå å komme uheldig ut av en konfliktsituasjon. Loven er i utgangspunktet kjønnsnøytral, men i praksis kommer kvinnene generelt dårligst ut. Gjennom våre oppdrag vilr vi å fremme JURKs formål (se foran).

RO-gruppen var fra starten av ment å være selvfinansierende, slik at vi fikk betaling av oppdragsgiverne så langt det var mulig. Det har vært diskutert om gruppen skal ta betaling eller ikke. Dersom oppdragsgiver ikke har økonomiske muligheter til å dekke lønns- og reisekostnader, forsøker vi å finne andre finansieringskilder. Som eksempel kan nevnes at Informasjonsavdelingen ved Universitetet i Oslo i et par tilfeller har dekket utgiftene.

I vårsemesteret 1987 tok RO-gruppen kontakt med Human-Etisk forbund og endel husmorlag i Oslo-distriktet. Responsen fra disse var god. Gruppen var ute på elleve oppdrag. Det største oppdraget var et to dagers seminar på Lillehammer som Friundervisningen arrangerte. Ved dette seminaret var også Volds- og mishandlingsgruppen med.

Gruppen hadde ett oppdrag på en ungdomsklubb. Temaet var kriminell lavalder og ungdom og arbeid. Vi hadde fem oppdrag på videregående skoler, to på husmorlag, ett for en fritidsklubb med borgerlige konfirmanter og ett hvor vi informerte finske kvinnelige jurister om JURKs virksomhet.

I høstsemesteret 1987 hadde RO - gruppa åtte oppdrag - alle på husmorlag. I ett av husmorlagene var vi fem ganger. Emnene var forskjellige hver gang, slik at opplegget ble som en studie-sirkel.

Temaene blir valgt etter ønske fra oppdragsgiveren, og etter det vi har sett det er behov for gjennom vår saksbehandling.

Nedenfor skal vi nevne de temaene det gjennomgående er mest interesse for. Dette er også områder hvor kvinner kommer uheldig ut når det oppstår konfliktsituasjoner. Rettsvillfarelsen på disse områdene er stor.

Temaene er :

1. Ugift samliv

Det viktigste er her å få frem den juridiske forskjellen mellom samboerforhold og ekteskap. Vår erfaring viser at kvinnen ofte kommer dårligst ut av et samboerforhold. Derfor understreker vi viktigheten av å opprette samlivsavtaler. Det er dette emnet vi snakker mest om for de yngre aldersgrupper.

2. Familie- og skifterett

Her er det særlig oppløsning av ekteskap, formuesordningen og deling av boet det blir lagt vekt på, fordi dette er viktige praktiske og ofte benyttede regler.

3. Barnerett.

Barnefordeling, foreldreansvar, samværsrett og barnebidrag er de emnene vi har flest saker om i JURK. Dette er regler som vedrører svært mange.

4. Arverett.

Det er stor interesse for arverettslige regler fordi de har praktisk betydning for de fleste.

5. Trygderett.

Vi legger stor vekt på å opplyse kvinner om hvilke økonomiske rettigheter de har som enslige forsørgere. Vi påpeker hvor skjev pensjonsordningen er for kvinner. Dette gjelder både hjemmearbeidene, deltidsarbeidene og heltidsarbeidene kvinner.

6. Fødselsrett.

Det er viktig at jenter får vite hva som er gjeldende rett i henhold til abortloven. Dette er et område vi mener er forsømt av skole- og helsevesen.

Her er følger en avisartikkel som ble skrevet i forbindelse med seminaret på Lillehammer:

Kvinner vet for lite om sine rettigheter

Kvinner og jus er temaet for seminaret Lillehammer friundervisning hadde i helga. Flesteparten av deltakerne kommer fra krisesentre og sosialkontorer.

- Dessverre kan mange kvinner for lite om sine rettigheter. Vi vil forsøke å rette på dette, ved å ta opp emner som kvinner er opptatt av, og bør kunne noe om.

Dette sier Frøydis Guldahl fra Lillehammer friundervisning til Dagingen. Friundervisningen startet fredag et seminar om kvinner og jus, som fortsetter lørdag.

Seminaret er særlig myntet på kvinner som arbeider ved krisesentre og sosialkontorer. Flesteparten av deltakerne kommer fra disse gruppene.

- Vi kommer helt sikkert til å få bruk for det vi lærer her. Veldig mange av de som tar kontakt med oss, vil vite mer om sine juridiske rettigheter, sier Anne Marie Skrefsrud og Marit Haug Larsen fra krisesenteret i Lillehammer.

- Vi har inntrykk av at de kvinner som tar kontakt med oss ved krisesenteret, generelt er dårlig informert om rettighetene sine. Dette håper vi å kunne rette på, og

vi står bedre rustet etter dette seminaret, sier Skrefsrud og Haug Larsen.

HVEM ETER HVA?

Blant temaene under seminaret er rett til trygd og sosial støtte, rett til hjelp i tilfelle vold og mishandling, rettigheter i ekteskapet og hvis det oppløses.

Hvordan boet skal deles etter skilsmisse eller separasjon, var et av emnene Anne Sofie Bjerkholt og Inger Marie Sunde fra Juridisk Rådgivning for Kvinner (JURK) tok opp under sin forelesning i går.

- Også når det gjelder ugift samliv, finnes det klare rettsregler å gå etter. Dette er noe både kvinner og menn kjenner lite til, sa Bjerkholt og Sunde.

Det er andre gang Friundervisningen i Lillehammer arrangerer et eget seminar om kvinner og jus. Frøydis Guldahl sier at organisasjonen er rimelig fornøyd med oppslutningen. 15 kvinner deltar på seminaret.

NORSKE
ARGUS
A-S
BYRAET FOR AVISUTKLIPP
FREDENSBORGVN 24 26 OSLO
TLF 20 46 75

DAGINGEN

LILLEHAMMER
Post og ekspedisjonskontor
Se baksiden

23 MARS 1987

NORSKE
ARGUS

A-S
BYRAET FOR AVISUTKLIPP
FREDENSBORGVN 24 26 OSLO
TLF 20 46 75

Utklipp fra

Gudbrandsdølen og
Lillehammer Tidstuer

LILLEHAMMER

Se baksiden

19 MARS 1987

Seminar om kvinner og jus

Friundervisningen i Lillehammer innbyr til seminar om kvinner og jus førstkommande fredag og lørdag. Seminaret tar opp jus i ekteskapet, både mens det består og i tilfelle det skal oppløses. Videre tar man opp rettslige konsekvenser av å inngå samboerforhold, og forslag til avtaler som kan inngås også i -papirøse- forhold.

Lørdag blir det gitt informasjon om trygd og sosial støtte. Vold og mishandling er også et tema som blir belyst.

Forelesere på seminaret blir jurister med tilknytning til Universitetet i Oslo og til JURK (Juridisk rådgivning for kvinner).

RADIOGRUPPEN

Radiogruppen har utviklet seg positivt i 1987. Vi har laget 15 minutters programmer hele vårsemesteret. Tidlig på høsten fikk vi utvidet den faste sendetiden vår til 20 minutter, etter å ha vist at vi ikke ville få problemer med å fylle denne tiden. Som regel ble programmene enda lenger. Litt før jul fikk vi beskjed om at vi kunne lage programmer på 30 minutter som en fast ordning, hvis vi ønsket det.

I april/mai byttet vi sendetid fra torsdag ettermiddag til lørdag kl. 16.00.

Noe av det første Radiogruppen gjorde høsten 1987 var å lage jingle. Vi lånte musikken fra TV-serien "Dynastiet" og la litt dramatisk tale over.

Radiogruppen har forsøkt å lage programmer som folk får lyst til å høre på. Et viktig middel i så måte har vært å ta opp endel mediaaktuelle temaer. Noen eksempler på slike temaer er: Høyesteretts behandling av "alenemor mot staten"-saken, aids og juss, forslaget til ny fremmedlov, den såkalte "horekundedommen" mot avisa Klassekampen og rettssaken mot en kvinne som hadde drept sin HIV-smittede venn.

Vi har også tatt opp temaer vi føler det er viktig å belyse, og som ikke ha vært mye omtalt i media. Eksempler på dette er uaktsom voldtekt, voldsoffererstatning/billighetserstatning etter seksuelle overgrep og samværsrett for barn med foreldre i fengsel.

Ellers har Radiogruppen tatt opp temaer som vi har merket at folk føler behov for å vite mer om. Eksempler på dette er ugift samliv, fri rettshjelp, skifte og arbeidsrett.

Vi må også nevne at vi laget kriminalhørespill som ble sendt i påsken. Hørespillet handlet om Justine, hennes velstående tante (jomfru Rikerud) og den griske forstander Tor Divel i menigheten Inn-Sekten. Dramaet var selvsagt fullt av juridiske finesser.

I høstsemesteret har vi gjort mange intervjuer. Vi har hatt med gjester i studio eller oppsøkt intervjuobjektene med en av RadiOrakels kassettspillere under armen. Vi har også gjort flittig bruk av lydeffekter for å understreke det vi vil ha sagt eller bare for å gi programmet mer liv.

Radiogruppen har forsøkt å gi programmene best mulig form. Vi som var nye medarbeidere i 1987 fikk gode tips av en av de "gamle", som hadde vært på radiokurs høsten 1986. Vi har bl.a. forsøkt å lage åpninger som gjør folk interessert.

Radiogruppen bruker RadiOrakels utstyr, studio og teknikere. Vi har fått gode tips til temaer og form av teknikere og medarbeidere på RadiOrakel.

PR-GRUPPEN

JURK sin PR-gruppe har som hovedformål å spre informasjon om organisasjonen. Denne gruppens arbeid er viktig for at JURK skal kunne arbeide for at flest mulig kvinner skal kunne benytte seg av våre tilbud. Men for at dette skal kunne gjennomføres, må vår informasjon også rette seg mot de bevilgende myndigheter. PR-gruppens virksomhet har derfor periodevis vært sentrert om PR-arbeid rettet mot myndighetene. Gruppens engasjement er i stor grad knyttet til bevilgningsspørsmålet.

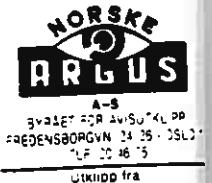
I tillegg til de oppgaver gruppen har i forbindelse med JURKs økonomi, er den opptatt av spørsmål som har tilknytning til hele organisasjonens kvinnepolitiske engasjement. Gruppen har f.eks. informert om boken "Kjenn din rett", som er en "lommeadvokat" for kvinner, utgitt av JURK, og om de heftene vi har utarbeidet.

I 1987 gikk PR-gruppen først og fremst inn for å sende informasjonsmateriell til sosial- og trygdekontorer. Deretter konsentrerte vi oss om biblioteker, krisesentra og fylkesmannskontorer.

PR-gruppen gikk også inn for å kartlegge hvilke fylker vi får færrest henvendelser fra, for så å prioritere og sende informasjonsmateriell til offentlige kontorer der.

PR-gruppen har også som oppgave å spre informasjon om organisasjonen på Universitetet i Oslo, for å skaffe nye medarbeidere i JURK. Siden JURK bytter ut halvparten av medarbeiderene hvert semester, er det helt nødvendig at gruppen driver så god PR at vi får nok søkere hver gang.

Som eksempel på PR-arbeid i forbindelse med å skaffe midler til drift, gjengis følgende avisartikkel:

Pengemangel i JURK: Sommerstenges *Ny Tid*

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) må holde stengt tre måneder i sommer på grunn av pengemangel. En uvanlig stor saksmengde har ført til at JURK allerede har brukt opp pengene sine.

AV BIRGITTE KJOS

Saksmengden har økt blant annet som resultat av informasjonstiltak JURK har utarbeidet som skal avhjelpe informasjonsmangel på myndighetenes side. — Da er det bare rett og rimelig at de øker bevilgningene, sier JURK-ansatt Hanne Børing.

— Den femogtyvende mai må vi stenge kontoret, forteller Hanne Børing til Ny Tid. — Etter en vår med en uvanlig stor saksmengde, er vi nå i ferd med å bruke opp bevilgningene våre allerede før sommeren er begynt.

INFORMASJON

Våren i JURK har i stor grad gått med til å utarbeide informasjons-

brosjyrer om kvinneverrelaterte emner som incest, kvinnelige innsattes rettigheter og det å være i konflikt med politiet. Brosjyrene har JURK laget fordi det er stor mangel på informasjon fra det offentlige side på disse områdene. — Folk spør oss stadig om vi har noe materiell på slike ting, sier Hanne Børing.

STORT BEHOV

Juridisk rådgivning for kvinner har, som navnet antyder, som hovedoppgave å drive rådgivende virksomhet. Flere ganger i uken har de vakter på Kvinnehuset hvor de tar imot klienter.

— Det er et enormt skjult retts-hjelpsbehov, sier Hanne Børing. — Selv om femti prosent av kvinnene som oppsøker oss kommer fra Oslo og Akershus-området, får vi brev og telefoner fra hele landet. Skriver en lokalavis om oss, øker antallet henvendelser med en gang.

— I prinsippet aviser vi ingen saker. Vi tenker som så at enhver sak er like viktig for den kvinnen den gjelder. Derfor er det ille at vi ikke får anledning til å utføre den oppgaven vi er her for. Folk tren-

En uvanlig stor saksmengde gjør at JURK må holde stengt i sommer. — Vi trenger mer penger! sier JURK'er Hanne Børing.

ger JURK, også om sommeren, sier Hanne Børing, som vil oppfordre myndighetene til å gi JURK ekstrabevilgninger.

16. mai 1987

ØKONOMIGRUPPEN

Økonomigruppen skal bistå de daglige lederne med økonomiarbeidet. Gruppen forholder seg til økonomien i JURK, innad og utad.

Blant arbeidsoppgavene er å utarbeide budsjett og føre regnskap. Etter hver lønnsavregning (d.v.s. en gang i måneden), sammenligner økonomigruppen den økonomiske situasjonen med budsjettet. Månedrappporter om den økonomiske situasjon legges fram på Fellesmøtet.

Økonomigruppen har også en kontrollfunksjon i forhold til regnskapet og overholdelse av budsjettet.

Det er økonomigruppen som er ansvarlig for å utarbeide taktikk og strategi i forhandlinger om bevilgninger, og også bestemme hvem som skal delta på disse.

Til slutt skal økonomigruppen ha oversikt over alle søknader om penger som går ut fra JURKs grupper, det være seg til hefteprosjekter eller seminarer. Vedkommende gruppe, eventuelt en representant, må legge frem søknadene på økonomigruppens møter.

I 1987 gikk JURK, JussBuss og Jussformidlingen i Bergen bort fra den fordelingsavtalen vi hadde (trefordelingsnøkkelen). Dette ble nødvendig blant annet fordi det ble opprettet et nytt tiltak - Jushjelpa i Tromsø - som også skal ha penger fra samme post på statsbudsjettet. Det nye ordningen gikk ut på at alle rettshjelpstiltakene satte opp en sum de mente var det absolute minimum for å kunne opprettholde en forsvarlig drift. Denne ordningen forusatte økte bevilgninger slik at minstebehovet til organisasjonene ble dekket. Det slo til - til en viss grad. De tre etablerte tiltakene vil fra 1988 få en bevilgning fra Justisdepartementet som ligger på noe under minstebeløpet i 1987-kroner.

Oslo kommune har hatt en praksis på at de gir JURK og JussBuss 40% av de beløp vi får bevilga fra Justisdepartementet. Kommunen ville imidlertid gå bort fra den praksisen for bevilgninge-

ne for 1988. Dette førte til vi måtte jobbe mye overfor Oslo kommune for at de skulle opprettholde 40%-regelen, og vi fikk til slutt gjennomslag i bystyret.

Økonomien i høstsemesteret var svært dårlig. Vi hadde allerede sett oss nødt til å stenge de tre sommermånedene og vi ville gjerne unngå å måtte stenge i flere måneder på høsten av hensyn til kvinnene som oppsøker oss. Vi fant ut at den beste måten å løse problemene på var å kutte ut alt arbeid bortsett fra konkret saksbehandling, og å begrense saksbehandlerens arbeidstid. På denne måten klarte vi å holde driften igang helt til midten av desember.

NØKKELREGISTERGRUPPEN

Nøkkelregistrergruppen har som oppgave å kontrollere at alle de saker JURK mottar, blir besvart. Dessuten skal gruppen registrere og arkivere de innkomne sakene.

Formålet med Nøkkelregistergruppens arbeid, er å gi JURKs medarbeidere en oversikt over de saker vi mottar samt sørge for arkivering av enkeltsakene.

I og med at sakene blir registrert og arkivert, blir viktige praktiske og juridiske opplysninger bevart. Dette medfører at materiale blir lettere tilgjengelig for JURKs medarbeidere.

Nøkkelregistergruppen utarbeider også en månedsrapport som blir fremlagt på Fellesmøtet hver fjerde uke. Rapporten gir en statistisk oversikt over hvor i landet de rådsøkende kommer fra, og hvilke rettsområder vi kommer i befatning med. Dette har betydning blant annet når vi skal sette i gang PR-kampanjer. Dessuten gir den opplysninger om antall innkomne saker pr. måned. Månedsrapporten blir sammenlignet med månedsrapporten for samme måned året før. Dette gjøres for å sjekke eventuell opp- eller nedgang i antall saker. Månedsrapportene er videre viktig og nyttig ved utarbeidelsen av årsrapporten.

Systemet for registreringen:

1) Nøkkeregistergruppen tar utgangspunkt i de saker som er lagt til registrering. Slik registrering foretas hver uke og er grunnlaget for hver månedsrapport.

2) Nøkkelsakene: Dersom en sak anses å inneholde viktige opplysninger eller gir god generell informasjon, kan den bli foreslått som "nøkkelsak". Det er Nøkkeregistergruppen som avgjør spørsmålet. Saken anmerkes som nøkkelsak i hovedregisteret, dersom forslaget godtas.

Arkivet:

Det er Nøkkeregistergruppens ansvar å holde orden i arkivene.

IX AD.HOC. GRUPPER

FELLESSEMINARGRUPPEN 1987

Hvert år avvikles det et fellesseminar for alle studentretts- hjelpsorganisasjonene (Jussformidlingen i Bergen, JussBuss og JURK) i landet. I år var også representanter fra Jushjelpa i Tromsø med for første gang.

Organisasjonene bytter på seg imellom hvem som ordner programmet og skriver rapport, hvem som søker om økonomisk støtte og skriver regnskap og hvem som tar seg av praktiske spørsmål som reise og overnatting.

Temaet for seminaret i år var sosiallovgivningen, med hovedvekt på barnevernet. Det ble holdt på Ål i Hallingdal.

Av forelesere som var der kan nevnes Knut Brofoss fra Sosialdepartementet, Kari Nes fra Oslo barnevernkontor, Ørnulf Rasmussen fra Sosialrådet, Gerd Bennecke journalist og Ståle Eskeland og Jon T. Johnsen begge førsteamanuensiser.

Vi fikk en kort orientering om Barnevernets formål og fremgangsmåten ved behandling av barnevernssaker. Det ble også gitt

en gjennomgang av de lovregler som hjemler inngrep. Vi gikk nærmere inn på enkelte typer vedtak og typesituasjoner hvor vilkår for å gripe inn forekommer.

Et av foredragene gikk ut på å finne tilsyn el.l. som alternativ til omsorgsovertakelse, og overslag over kostnader ved forebyggende tiltak kontra kostnadene ved plassering i fosterhjem og barnehjem.

Et viktig spørsmål som ble tatt opp var hvilke momenter som legges til grunn ved vurderingen av om foreldrene er skikket til sine oppgaver. Barnets psykiske reaksjoner på å bli tatt bort fra hjemmet ble også diskutert. I tillegg gikk en inn på i hvilke retninger den sosiale utvikling går hos de barn som blir flyttet fra hjemmet. Det ble også forelest over risikoen for at barnet senere vil havne på kriminalstatistikken og horvidt denne risikoen blir høyere eller lavere ved omsorgsovertakelse samt hvilke typer kriminalitet denne gruppen oftest kommer ut for som lovovertredere.

Seminaret ble avsluttet med en debatt om det som var blitt tatt opp.

STUDIETURGRUPPEN - TUR TIL NEDERLAND MAI 1987

JURK arrangerer en studietur for medarbeiderne hvert år. Studieturen er selvfinansierende - vi søker bevilgninger øremerket for turen, og det som ikke dekkes betaler deltakerne på turen som egenandel.

Årets tur gikk til Nederland. Første stopp var i Leiden. Ved Universitetet fikk vi innføring i hvordan enkelte arbeidsrettslige regler slår uheldig ut overfor deltidsarbeidende kvinner. Det at få nederlendere og svært få kvinner er organisert i fagforeninger gjør det ekstra vanskelig å organisere motstand mot ordninger som særlig rammer kvinner.

EF-lovgivningens spesielle betydning ble også belyst, særlig forholdet mellom EF-lovgivning som kan påberopes av enkeltindi-

vider direkte for EF-domstolen kontra EF-lovgivning som pålegg til de enkelte medlemsland, men uten rett for individer til å saksøke staten.

Jusstudenter og også enkelte ferdige kandidater i Leiden drev studentrettshjelp med konkret hjelp til kvinner som henvendte seg til dem. Arbeidet lignet saksbehandlingen til JURK, men det var også forskjeller som det var nyttig å diskutere. Under besøket ble det holdt foredrag om familielovgivningen i Nederland.

I Rotterdam besøkte vi en rettshjelpsorganisasjon som tvert imot så å si bare drev prinsipielt arbeid. Begrunnelsen var at slik kunne de nå langt flere kvinner enn ved å hjelpe ved konkrete problemer. Vi fikk anledning til å utveksle erfaringer rundt prinsipielt arbeid, og sammenligne hvordan forskjellige rettsspørsmål ble løst i våre respektive land.

Studentrettshjelpen sliter der som her med dårlig økonomi. Faktisk var alt arbeid ulønnet i Nederland!

I Amsterdam traff vi en advokat som fortalte om kvinnelige advokaters kår i Nederland.

Vi traff også en representant fra organisasjonen "Rode Draad" (Den røde tråd), som var en interesseorganisasjon for prostituerte. Organisasjonene arbeider for å bedre de prostituerte arbeidsvilkår og status som yrke på linje med andre yrker. Dette var nye tanker som skapte friske diskusjoner.

Det er utarbeidet egen rapport fra studieturen. Den kan fås ved henvendelse til JURK.

GRUPPE TIL Å FØLGE OPP ABORTDEBATTEN

Abortdebatten blusset opp høsten 1987. Den gamle diskusjonen ble tatt opp igjen i leserinnlegg og avisartikler, som følge av at den amerikanske filmen "Det tause skriket" ble lansert.

JURK satte ned en ad hoc-gruppe som fikk i oppgave å følge spesielt med, og eventuelt komme med et bidrag til debatten hvis man fant det påkrevet. I utgangspunktet håpet imidlertid JURK at debatten ville dø ut av seg selv, og ønsket derfor ikke å "fyre opp" unødig.

Etter at JURK hadde leid filmen "Det tause skriket" av avisa Dagen, og sett denne, sendte imidlertid gruppen et brev til Dagen hvor vi kritiserte filmen punkt for punkt.

HØRINGSUTTALELSE ANGÅENDE ENDRING AV VILKÅRENE FOR Å FÅ ADVOKATBEVILLING

I januar 1987 ble JURK kontaktet av Det juridiske fakultet i Oslo i forbindelse med at fakultetet skulle avgi høringsuttalelse om forslag til endring av vilkårene for å få advokatbevilling. Særlig praksistiden og dens innhold skulle vurderes.

JURK oppnevnte en representant til å sitte i et utvalg sammen med to av fakultetets lærere. Utvalget utarbeidet forslag til høringsuttalelse. Forslaget ble vedtatt uten endringer i Fakultetsrådsmøte.

I korte trekk gikk fakultetet inn for at det burde stilles visse minstekrav til innholdet i praksistiden i de kvalifiserende stillingene, f.eks. i form av utdannings- og veiledningsordninger. Det burde da ikke være nødvendig å forlenge praksistiden fra to til tre år som foreslått.

Særlig interessant for JURK var det at Juridisk fakultet gikk inn for at praksis som medarbeider i studentrettshjelpstiltakene JURK og JussBuss burde telle ved søknad om advokatbevilling.

Høringsuttalelsen følger som vedlegg bakerst (vedlegg 4).

HØRINGSUTTALELSE ANGÅENDE FORSLAGET OM STANDARDISERTE
ERSTATNINGSREGLER VED PERSONSKADE PÅFØRT BARN UNDER 16 ÅR

Vi hadde ingen spesiell erfaring med slike saker i JURK. Vi synes allikevel at det var så positivt at standardiserte erstatningsregler ble tatt opp til vurdering, at vi valgte å sette ned en ad hoc-gruppe. Spørsmålet er av stor prinsipiell viktighet, spesielt ut fra et kvinnepolitisk synspunkt.

Det vi anså som viktig ved forslaget var å forhindre at barn får erstatningen utmålt på grunnlag av kjønn, foreldrenes stilling eller andre mer eller mindre usikre grunnlag. En standardisert erstatning ved personskade under 16 år vil etter vår mening gi likere vilkår for erstatning.

Høringsuttalelsen i sin helhet vil bli gjengitt nedenfor (vedlegg 5).

MØTE OM FRI RETTSHJELP

I forbindelse med at Norske Kvinnelige Juristers Forening feiret 40 års jubileum, ble JURK bedt om å stille med en representant til en paneldebatt om fri rettshjelp. Vi satte ned en ad hoc-gruppe på to personer som skulle forberede et innlegg og sette seg inn i problemstillingene rundt fri rettshjelpsordningen.

En av de to som hadde forberedt møtet stilte opp som innleder. Det var fire andre innledere i panelet: Advokatforeningens formann, Hans Stenberg Nilsen, lederen av NKJF, Ruth Anker Høyer, Justisminister Helen Bøsterud og advokat Betten Arnkvern. I tillegg holdt førsteamanuensis Jon T. Johnsen åpningsinnlegget til møtet.

Ad hoc-gruppen brukte den kunnskapen de hadde fått om og omkring loven om fri rettshjelp til å utarbeide et standardformular. JURK vil på denne måten på en effektiv måte kunne informere om fri rettshjelpsordningen. I saksbehandlingen i JURK opplever vi stadig at advokatene ikke er flinke nok til

å informere om den eksisterende ordningen. Standardformularet følger som vedlegg bak (vedlegg 6).

Avisene refererte fra møtet. Nedenfor følger en av artiklene:

Loven om fri rettshjelp er stort sett ubrukelig

Loven om fri rettshjelp av 1980 sto i fokus under det debattmøtet som Norske Kvinnelige Juristers Forening arrangerte i Oslo i oktober i forbindelse med foreningens 40 års jubileum. Loven ble presentert som en reform i dårlig form, men under møtet ble det hevdet at det sto verre til enn som så. «Pasienten» kunne for såvidt regnes som død, og hadde gått bort i stillhet.

Under debatten falt det mange krasse ord om fri rettshjelp. Aktive innledere var fra venstre: Stud.jur. Inger-Marie S. Advokatforeningens formann, Hans Stenberg-Nilsen, lederen av Norske Kvinnelige Juristers forening, Ruth Ankerter. Justisminister Helen Bøsterud og delvis skjult advokat Betten Arnkværn.

Det hersket ingen uenighet om at loven rett og slett ikke funksjonerer etter hensikten, og at ordningen man hadde før loven ble vedtatt faktisk var bedre enn de nåværende tilstander.

Førsteamanuensis Jon T. Johnsen var første innleder, og han var ikke nådig i sin karakteristikk av loven slik den virker i dag. Han dokumenterte sin påstand med å vise til at mens vi hadde omkring

22.000 rettsråd i den første tiden, er tallet nå, og etter at loven har virket i syv år, sunket til ca. 17.000. Inntektsgrensene har overhodet ikke fulgt med prisutviklingen. Eksempelvis kan enslige forsørgere ikke tjene mer enn 80.000 kroner netto. Ingen kan tjene over 120.000 kroner brutto for å nyte godt av ordningen. Egenandelene som kreves gjør det også svært vanskelig å

benytte fritt rettsråd selv for som ellers tilfredsstillende krav. Loven når derfor ikke dem egentlig skulle hjelpe, og kvinner er sterkt overrepresentert blant de fattige i vårt land. Loven også kvinnediskriminerende. — Istedenfor å legge holdene bedre til rette i takt med utviklingen er ordningen gang på gang strammet til, sa Johnsen.

Tid- og kostnads- krevende

Justisminister Helen Bøsterud sa seg enig i at loven virket dårlig, og at den dessverre medvirker til at det er forskjell på å ha rett og å få rett. Lovens intensjoner var gode nok da den ble vedtatt i 1980, men intensjonene er ikke fulgt opp. Hun pekte på forbedringer som hun i sin ministertid har gjort, men de endrer dessverre ikke det faktum at ordningen er dårligere nå enn i 1980.

— Dagens økonomiske situasjon er heller ikke egnet til å sette inn større pengemidler, derfor bør vi i første omgang ha en kritisk gjennomgang av hele ordningen, sa Bøsterud. Vår modell i 1980 var neppe den mest rasjonelle. Den er tid- og kostnadskrevende å administrere. Dette rammer også advokatene, og det er et tankekors at deres gjennomsnittlige timeforbruk gikk opp da de fikk anledning til å øke det. For advokater med opp til 1.000 kroner pr. time i salærer er oppdrag etter rettshjelploven ikke attraktive, og dermed vil ikke de dyktigste arbeide på dette markedet, sa statsråden.

Hun kunne forøvrig fortelle at hun har nedsatt en intern arbeidsgruppe i departementet, og den er i gang med å studere nye ordninger som kan erstatte dagens. Resultatet av dette arbeidet skal legges frem allerede til våren.

Drept i stillhet

— Istedet for å kalle loven en reform i dårlig form, burde vi innrømme at ordningen man la opp til i 1980 er drept i stillhet, sa advokat Betten Arnkværn. Inntektsgrensene og egenandelene gjør det i praksis nesten umulig å bruke den, og vi treffer stadig flere som har behov, men som faller utenfor. Jeg ser utviklingen som en fare for rettssikkerheten, og etter at vi har hatt denne ordningen i syv år mener jeg at begrepet «fri rettshjelp» er villedende, sa Arnkværn.

— Vi må innse at det rett og slett ikke er politisk flertallsvilje i Stortinget til å opprettholde intensjonene fra 1980 sa Advokatforeningens formann, Hans Stenberg-Nilsen. Hele spørsmålet er prioritert lavt hos politikerne, og dette er grunnen til at ordningen har virket stadig dårligere. Han pekte også på at den offentlige salærsatsen for advokater er for lav, og med på å underbygge inntrykket av at fri rettshjelp er et lavt prioritert område. Stenberg-Nilsen ga uttrykk for det prisverdige i at man nå forsøker å finne bedre ordninger, og ønsket seg forenklinger, ikke minst når det gjelder selve lovgivningen.

Stud. Jur. Inger-Marie Sunde fra Juridisk Rådgivning for Kvinner pekte på at alt for mange etter hennes oppfatning ikke vet at ordningen eksisterer. — I JURK opplever vi ofte at advokatene ikke informerer om den. Hun antydte at informasjonsplikten burde skjerpes, eller at staten overtok ansvaret for å informere.

A-S
BYRÅ FOR AVISUTTIPP
FRILSGRUNDEN, 24 - OLAVS
TLF. 204475

UTLEPP FRA:
ADVOKATBLADET
OSLO
NR. 10. 1987

HENVENDELSE FRA HYDRA

HYDRA, en interesseorganisasjon for prostituerte i Vest-Berlin, kontaktet JURK for å få informasjon om hvordan de prostituerte og prostitusjon ble organisert og behandlet av myndigheter og andre i Norge - særlig i forbindelse med spørsmål om å hindre spredning av kjønnssykdommer og AIDS. I Vest-Tyskland plikter de prostituerte å møte til helsesjekk med jevne mellomrom. Plikten er hjemlet i lov om kontroll med kjønnssykdommer. Vest-Tyskland er trolig det eneste landet i Europa som påbyr slike helsesjekker. HYDRA mente at helsesjekkene (som vanligvis er en gang i uka) førte til at kundene ikke var villige til å bruke kondom ettersom de prostituertevar blitt "kontrollert" av myndighetene. De prostituerte følte seg mer utsatt for smittefare enn det de ville vært dersom helsesjekkene forsvant. Informasjonen om norske forhold skulle brukes i arbeidet med å få fjernet den obligatoriske helsesjekken slik at kundene ville bli mer villige til å bruke kondom.

AD. HOC. NORDISK FORUM

Fra 30. juli til 7. august 1988 skal det avvikles en gedigen kvinnekongress i Oslo. Kongressen som er kalt Nordisk Forum 88 er Nordens oppfølging av FNs kvinnekongresser fra 1975 til 1985. (Mexico 1975, København 1981 og Nairobi 1985).

JURKs forberedelser til Nordisk Forum startet allerede våren -87. Høsten 1987 satte vi ned en ad. hoc. gruppe som skulle holde seg a jour med alt informasjonsmateriale som kom. Dessuten måtte vi så smått begynne å planlegge JURKs aktiviteter på kongressen.

Det er kvinneorganisasjonene i Norden som er arrangører av Nordisk Forum 88.

BEVISSTGJØRINGSMØTER

JURKs formål er som sagt å bekjempe kvinneundertrykking, og bedre kvinners rettsstilling. Innemellom kan det bli så mye intens saksbehandling at vi ikke får tid til å dele de syns-

punkter og erfaringer vi skaffer oss med andre medarbeidere. Vi har derfor gått inn for å samles en kveld ca. en gang i måneden for å ta opp forskjellige kvinnepolitiske tema. Det er de prinsipielle gruppene som etter tur har ansvar for å lage "program" til det vi har valgt å kalle "Bevisstgjøringsmøte".

Noen av de emnene vi har tatt opp på disse møtene i år har vært JURKs rolle i Kvinnesaken, uaktsom voldtekt og integrering mor/barn i fengsel (etter det 6.nordiske kvinnejuristmøte), menn som mishandlere (besøk av Kristin Skjørten ved institutt for kriminologi). Vi leide filmen "Det tause skriket" og drøftet den og den nye abortdiskusjonen. Vi leide også filmen "9 1/2 weeks" som vi så sammen med noen av jentene på institutt for Kvinnerett. Etter filmen diskuterte vi forskjeller mellom porno og erotikk.

Disse møtene er selvfølgelig ulønnede. Her kan vi få diskutert saker som vi interesserer oss for og som vi gjerne vil ha en diskusjon om. Møtene bidrar til et enda bedre samvær medarbeiderene imellom.

X ANNEN VIRKSOMHET

DET 6. NORDISKE KVINNEJURISTMØTE

JURK fikk lov å delta med tre representanter på det 6. nordiske kvinnejuristmøte. Møtet ble holdt på Hadeland fra 27. til 30. august 1987. Temaet for møtet var "Kvinneperspektiv på straffetretten". JURK sendte derfor to representanter fra Volds- og mishandlingsgruppen og en fra Bredtveitgruppen.

Dr. juris Tove Stang Dahl stod for innledningen av kvinnejuristmøtet. Karin Widerberg ved institutt for rettssosiologi foreleste om seksuell trakassering på arbeidsplassen.

Incestproblematikken ble viet stor oppmerksomhet på møtet. Filmen "Ingen rom var trygge" ble vist som en innledning. Beth Grothe Nielsen fra Aarhus Universitet tok opp behandlerens dilemma og om hvorvidt forholdet bør anmeldes. Hun la vekt på hvor viktig det er med et samarbeid mellom straffesystemet og hjelpeinstansene som ikke skjer på straffesystemets interesser.

Vi fikk også referert fra en svensk incestsak for å få et inntrykk av de rettslige myndigheters behandling av slike saker. Lena Jonsson fortalte foruten domstolenes behandling, om øvrige myndigheters av familien, og om familiens og omgivelsenes reaksjoner.

Anita Agerup og Anniken Maurseth fra avd. for Kvinnerett i Oslo, gjennomgikk norsk rettspraksis i incestsaker.

Gitte Spies fra København holdt en interessant forelesning om "uaktsom voldtekt". Et viktig spørsmål her er hvordan kvinnens motsand i et voldtektstilfelle skal vurderes. Loven stiller som kjent krav om forsett i voldtektssaker. Problemene med å føre bevis for forsett dukker gjerne opp i de tilfellene det ikke er snakk om typiske overfallsvoldtekter. Her vil kvinnen ofte føle at hun blir voldtatt, mens mannen har oppfattet hennes reaksjon som et samtykke. Der er her ofte mangel på kjennskap til hvordan kvinnen tenker, føler og reagerer.

Videre ga lege Lisbeth Bang en omfattende presentasjon av Akuttmotaket på Legevakta i Oslo. Dette tilbudet er som kjent det eneste av sitt slag i Skandinavia.

Politimester Ann-Kristin Olsen redegjorde for den norske straffeprosesslovens og påtaleinstruksens regler om politiavhør av ofre i straffesaker. Hun gikk inn på særreglene om avhør av fornærmede i saker om voldtekt og annen mishandling, og om reglene for dommeravhør av barn.

Anne Robberstad redegjorde for reglene om rett til gratis bistandsadvokat for fornærmede i sedelighetssaker. Hun

forklarte hva bistandsadvokaten kan bidra med i saken. Hennes konklusjon var at bistandsadvokatorordningen hittil ikke hadde medført noen vesentlig forbedring av offrenes stilling.

Siste dagen var det to forelesere som holdt foredrag som også må komme under hovedtemaet "Kvinnen som offer". Kristin Skjørtén fra institutt for Kriminologi i Oslo fortalte om sin undersøkelse om menn som mishandlere. Hun har intervjuet menn som har mishandlet kone eller samboer. Hun snakket om hvordan mannen opplever voldsforholdet og hvordan han begrunner voldsutøvelsen. Det dreier seg om to forskjellige opplevelsesverdner mellom kvinner og menn når det gjelder volden i mishandlingsforholdet. Hennes konklusjon var at informasjon om hvordan volden kan kontrolleres kan bidra til økt forståelse av hvordan kvinnemishandling kan bekjempes.

Kristina Moberg fra Huddinge Tingsrett foreleste om erstatning fra stat og overgriper. Hun fortalte spesielt om "Huddinge-modellen". Vi fikk også se Christine Duvanders film "Mig slår du inte".

Det andre hovedtemaet var "Kvinnen som lovbrøyer".

Tarja Pösö fra Tammerfors Universitet fortalte om en undersøkelse hun hadde foretatt i Finland. Undersøkelsen var basert på intervjuer av innsatte i Finlands eneste kvinnefensel. Hun hadde kalt undersøkelsen "Rolleblandingen: offer, klient, lovbrøyer". Undersøkelsen tok bl.a. opp de forklaringene kvinnene hadde for å begå forbrytelsen og dens årsaker, samtidig som den tok opp motsetningen mellom forbrytelsen og det kvinnelige hverdagsliv.

Eva Tiby fra Stockholm Universitet tok for seg "Kvinne-kriminalitet: kjennetegn og omfang". Hun tok spesielt for seg de nordiske nødvergeparagrafene som hun hevdet er utformet og tolket utifra mannens synspunkt - nemlig at den angrepne kan forsvare seg. Kvinners måte å forsvare seg og sitt kjønn på er ofte annerledes, og vi kan derfor havne utenfor paragrafenes beskyttelsesramme og i fengsel.

Ida Koch fra Fredriksberg ungdomsrådgivning i København foreleste bl.a. om fengslingens konsekvenser i bred forstand, livet som kvinnefange og om kvinners reaksjonsmåte og problemer. Hun har drevet aktiv deltagende og observerende metode- og dybdeintervjuer i fengsel. Noen av de temåene hun behandlet var: aktiv og passiv kjønnsdiskriminering i fengsler, kjønnsintegrasjon og integrasjon mor/barn i fengsel.

Etter hovedtemåene var det plenumsdiskusjoner og inndeling i små diskusjonsgrupper.

BESØK - PRESENTASJONER AV JURK

JURK mottar stadig henvendelser fra inn- og utland fra grupper og enkeltindivider som er interessert i hva vi driver med og hvordan vi har organisert oss. I 1987 mottok vi bl.a. disse:

Sarah Matthew, India

I mai fikk JURK besøk av Sarah Matthew som arbeider ved Institute og development Education i Madras, India. Hun var gjest hos Avdeling for kvinnerett, Universitetet i Oslo, i forbindelse med at hun ønsket informasjon om kvinners rettslige stilling i Skandinavia. Særlig familieretten og rettshjelpsordninger var interessante. Hun hadde tidligere skaffet tilsvarende informasjon fra USA og Tyskland. Opplysningene skulle hun bl.a. bruke i sitt arbeid for å bedre kvinners stilling i India. Hun er tilknyttet Women's Forum for Social Action som bl.a. arbeider med å spre informasjon i distriktene om kvinners stilling. Særlig med tanke på hvordan rettshjelpstilbud for kvinner kunne organiseres var JURKs arbeid og organisasjonsform interessant.

Besøk av kvinnelige stipendiater fra sørlige og østlige Afrika
Avdeling for kvinnerett har, i samarbeid med NORAD, satt i gang et diplomkurs i kvinnerett for kvinnelige jurister fra Norges hovedsamarbeidsland i det sørlige og østlige Afrika.

I forbindelse med at de var i Oslo, besøkte de JURK og fikk en generell presentasjon av vårt arbeid og organisasjon.

Besøk av jusstudenter fra Nord-Dakota

Universitetet i Oslo har et utvekslingsprogram med en Law School i Nord-Dakota. De amerikanske studentene fikk en innføring i det arbeidet JURK gjør og hvordan organisasjonen er bygget opp.

KONTAKT MED ANDRE STUDENTORGANISASJONER

Ettersom alle medarbeiderne i JURK er studenter ser vi nytte i å ha kontakt med andre studentorganisasjoner. Overfor Juridisk fakultet har organisasjonene felles interesser, bl.a. kan det være nyttig med felles utspill.

I 1987 har studentorganisasjonene på Juridisk fakultet samordnet rombehovene til organisasjonene, og formidlet ønskene videre. Når medisinene flytter til nytt bygg blir plass frigjort, og JURK har stort behov for bedre kontorplass.

JURK deltok også Fagkritisk møte, hvor jusstudiet som sådan sto på dagsorden. Bl.a. var spørsmålet om obligatorisk praksis oppe.

JURK sendte også en representant til NSU kontaktmøte i mai.

XI VEDLEGG

Nedenfor følger seks vedlegg. JURK avga i 1987 fem høringsuttalelser. I tillegg er standardformularet om fri rettshjelpsordningen vedlagt.

HØRINGSUTTALELSE VEDRØRENDE SPØRSMÅL OM ENDRING I PÅTALE- REGLENE VED KVINNEMISHANDLING M.V.

Når vi hører om kvinnemishandling tenker vi i første rekke på de fysiske overgrepene. Kvinnen står her hjelpesløs overfor en maktutøver som utnytter sin overlegne fysiske styrke. Særlig ille blir det når vi vet at mange menn føler seg overordnet kvinnen i samlivet. Følgen er at de fysiske overgrepene ofte kombineres med psykisk terror. Denne situasjonen er vel en av de mest nedverdiggende noen kan komme opp i. Særlig støtende er det faktum at maktutøveren er en person som står kvinnen nær, og som skulle være hennes støttespiller gjennom livet.

Det er gjennomgående JURKs erfaring at kvinner som blir mishandlet av sin samlivspartner har lav selvtillit, og at de føler en dobbelthet i forhold i partneren. Dette gjør kvinnene svært sårbare. Det er derfor viktig å støtte og avlaste dem når de har kommet så langt at de anmelder mishandlingen.

En ubetinget offentlig påtale av kvinnemishandling vil for det første lette kvinnen for den psykiske belastningen det er å måtte begjære påtale selv. I andre, mindre integritetskrenkende forbrytelser som f.eks. små-tyverier, er påtalen ubetinget offentlig. Mange kvinner vil nok føle det at de selv har ansvaret for at saken forføl-

ges som en "offentlig" undervurdering av alvorret i overgrepet.

På den annen side kan det hevdes at en ubetinget offentlig påtale kan føre til at noen kvinner vil kvie seg for å anmelde forholdet til politiet i det hele tatt. Erfaringer fra Sverige viser imidlertid at antallet anmeldelser snarere vil øke.

En annen mulig uheldig konsekvens er at kvinnen ikke lenger vil ha mulighet til å trekke saken tilbake hvis hun skulle ønske det med tanke på fortsatt samliv.

- Selvbestemmelsesretten kan bli innskrenket. Men som det påpekes fra Lovavdelingen, kan det være en tvilsom sannhet at tilbaketrekking av påtalebegjæringen er utslag av selvbestemmelsesrett. Frykt for represalier og press fra mann og familie er dessverre en viktig årsak til at påtalebegjæringen såpass ofte trekkes tilbake i dag.

Noe av det viktigste ved dette lovforslaget synes å være den holdningsskapende effekt loven kan få. Vi tenker med dette særlig på at kvinnen ikke lenger behøver å føle mishandlingen som en privatsak, som hun helst ikke bør belaste for mange utenforstående med. I og med at oppfølgingen blir det offentliges ansvar, kan det nok bli lettere for kvinnen å gjøre noe med saken.

En holdningsendring når det gjelder samfunnet som helhet er på sin plass. Man kan få inntrykk av at "lettere kvinnemishandling" aksepteres i enkelte miljøer. Mishandlingen er godtatt som en del av livet. Denne innstillingen til overgrepene må endres. Ubetinget offentlig påtale kan bidra til dette, - det vil understreke at vold i hjemmet ikke kan aksepteres. Kvinnemishandling er kvinneundertrykking i sin ytterste konsekvens. Kvinnemishandling er et konkret utslag av manglende respekt for kvinnen som selvstendig individ på lik linje med mannen.

I forbindelse med at man går over til ubetinget offentlig påtale ved kvinnemishandling, må hjelpeapparatet for mishandlede kvinner utbygges. Det er klart at kvinner som har anmeldt sin samlivspartner for voldsbruk, ofte behøver et annet sted å bo. I dag er det kun krisesentrene

som kan hjelpe kvinnene. Det offentlige bør se sitt ansvar, og bistå kvinnene i en overgangsperiode. Her bør det offentlige kunne gå utradisjonelle veier - det er jo et paradoks at det i de fleste tilfelle av privat vold mot kvinner er kvinnen som må flykte, søke dekning på krisesenteret, mens mannen - overgriperen - blir trygt boende i hjemmet.

En ubetinget offentlig påtale vil kunne minske press og bruk av trusler fra mannen og familien, ettersom kvinnen ikke lenger kan "avverge" en straffesak.

På den annen side er det klart at enkelte kvinner ønsker å fortsette forholdet til sin samlivspartner trass i det som tidligere har vært. En eventuell straffesak vil gjøre det vanskeligere å prøve på nytt. Men det er også et spørsmål om det å prøve på nytt vil være til kvinnens beste på lengre sikt. Erfaringene viser at mishandling sjelden er en engangsforeteelse - mannens løfter om bot og bedring holder som regel ikke.

Man kan forvente at politiets innsats i mishandlingssakene vil bli bedre ved at det gis hjemmel for ubetinget offentlig påtale. De risikerer da ikke at en sak de har jobbet lenge med blir henlagt fordi kvinnen trekker seg. Dette vil nok bedre politiets arbeidssituasjon betraktelig. Men det er samtidig viktig at disse sakene prioriteres ettersom politiet har knappe etterforskningsressurser. Dersom mishandlingssaker likevel blir henlagt av kapasitetsmessige grunner, kan det svekke den holdningsskapende og almenpreventive virkningen av ubetinget offentlig påtale.

JURKs statistikker viser at det foregår mye skjult kvinnemishandling. 52% av sakene vi hadde i 1986 ble ikke anmeldt.

JURK er enig i at loven utformes kjønnsnøytralt. Det bør imidlertid understrekes i forarbeidene at loven særlig er ment å ramme privat vold mot kvinner.

Vi vil også peke på at selv om en rekke bestemmelser i straffeloven - også bestemmelser som i dag hjemler ubetinget offentlig påtale - i prinsippet rammer kvinnemis-

handling, viser praksis at bare straffelovens §§ 228 og 229 blir brukt.

JURK er i det store og hele glad for dette lovfor-
slaget. Det er i høy grad behov for endringer på dette
området.

Vennlig hilsen
Juridisk Rådgivning for Kvinner
Volds- og mishandlingsgruppa

Nina Bråthen
Nina Bråthen

Beate Gangås
Beate Gangås

Kristin Robberstad
Kristin Robberstad

Helene Haugland
Helene Haugland

Kristin Hefre
Kristin Hefre

Anne Lise Lunde
Anne Lise Lunde

Det kongelige Justis- og politidepartement
Lovavdelingen

HØRINGSUTTALELSE OM ENDRINGER I ENKELTE LOVREGLER OM SAMVÆRS-
RETT OG HVEM ET BARN SKAL BO HOS

Det er etter utvalgets mening et omfattende problem at den omsorgsberettigede i dag boikotter samværsretten. I vårt arbeid i JURK har vi ikke sett dette problemet ofte. Derimot har motsatt situasjon, nemlig at samværsberettigede ikke oppfyller sin samværsrett, vært mer aktuell. Dette er etter vår erfaring et utbredt problem, som en i fremtiden bør vurdere eventuelle sanksjoner mot. Imidlertid er vårt erfaringsfelt begrenset av at vi kun tar saker for kvinner. Tradisjonelt har stort sett kvinner vært omsorgsberettigede, og menn samværsberettigede. Vi er derfor klar over at problemet med at samværsretten blir boikotet av den omsorgsberettigede, kan være større enn våre erfaringer tilsier.

I vår høringsuttalelse har vi som nøytral høringsinstans tatt utgangspunkt i hva vi tror vil være til barnets beste.

Vi er enig med Justisministeren i at man ikke bør innføre adgang til tvangshenting av barn for å gjennomføre en samværsrett. Midlet bør være tvangsmulkt. Tvangshenting ville være svært uheldig, og imot lovens utgangspunkt; nemlig barnets beste.

1. Bør det offentlige overta innkrevingen av tvangsmulkt i saker om samvørsrett og foreldreansvar?

Etter dagens ordning med tvangsmulkt, må man først få en kjennelse før innkrevingen kan skje. Det er videre opp til den samvørsberettigede på eget initiativ å kreve inn tvangsmulkten. Dagens ordning synes tung og omstendelig for den berettigede, og dette kan etter vår mening forklare hvorfor tvangsmulkt blir lite benyttet i dag. At pengene i tillegg tilfaller statskassen og ikke den samvørsberettigede, kan medføre at han/hun sannsynligvis mister interessen for å gå til tvangsfullbyrdelse. Det beste vil derfor etter vår mening være at det offentlige overtar innkrevingen av tvangsmulkten.

Vi stiller oss imidlertid tvilende til om namsmannen er rette innkrevningsinstans. Namsmyndigheten er ofte under lensmannens arbeidsområde og disse er allerede svært belastet. Vi stiller derfor spørsmålsteget ved hvilken prioritet slike saker vil få.

Det neste spørsmålet blir da om det offentlige fullt ut skal ta over ansvaret for å få innkrevet tvangsmulkten, eller om det først kan skje etter begjæring fra den berettigede.

Når den berettigede først går til namsretten vil han/hun i utgangspunktet at tvangsmulkt skal ilegges. Det vil derfor være enklere rent teknisk, at namsmyndighetene når de kommer til at man skal ilegge tvangsmulkt, oversender kravet direkte til namsmannen. Imidlertid er vi skeptiske til at det offentlige overtar fullt ut den videre saksgangen etter at rettsapparatet er satt i gang. Den samvørsberettigede kan lett føle at han/hun da mister kontrollen. Det kan være at den berettigede kun vil ha denne tvangsmulkten som et "pressmiddel" overfor den annen part. Vissheten om at den berettigede når som helst kan sette i gang inndrivelse, vil etter vår mening sikre den samvørsberettigedes kontroll. Dersom han/hun ikke har innflytelse på om innkrevning kan skje, vil samvørsberettigede kanskje kvie seg for å gå til namsretten. Resultatet vil bli det vi i dag ser i praksis - få saker om tvangsmulkt.

I og med at dette også er en sak mellom foreldrene, konkluderer vi med at innkrevningen først bør skje etter begjæring fra den samvørsberettigede.

2. Bør også skriftlige avtaler om foreldreansvar, hvem barnet skal bo hos og samvørsretten kunne tvangsfullbyrdes?

Vi er i utgangspunktet enige i at någjeldende ordning ikke fungerer tilfredsstillende, men vi kan ikke se at foreslåtte endring vil gi noen bedre løsning. Slik det er nå, må partene gå veien om domstolen før kravet kan inndrives. Med den store saksmengden domstolene har kan det ta lang tid før dommen kan fullbyrdes. JURK mener likevel at private avtaler ikke bør være tvangsgrunnlag i seg selv, da slike avtaler kan være urimelige. Etter en separasjon/skilsmisse kan "hevntanken" stå sterkere enn hensynet til barnets beste. Det vil heller ikke være heldig at det offentlige må godkjenne avtaler hvor de ikke har noen kontroll over innholdet og hva som er det beste i det enkelte tilfelle.

Løsningen som Justisdepartementet skisserer, nemlig at man må reise endringssak for å forhindre at en urimelig avtale skal kunne tvangsfullbyrdes, vil etter vår mening ikke være enklere enn den ordning vi har nå.

Påstanden om at gjeldende ordning ikke oppfordrer foreldrene til å inngå private avtaler, er vi ikke enige i. Vår erfaring er at folk flest ikke vil avstå fra å inngå slike avtaler, selv om de i neste omgang ikke kan brukes som tvangsgrunnlag. Grunnen er heller at partene ikke kan bli enige seg imellom. JURK er selvsagt enig i at private avtaler i utgangspunktet er det beste. Partene bør derfor informeres om fordelene ved å inngå slike avtaler. Det er jo tross alt foreldrene som best kjenner til forholdene, og som i utgangspunktet kan komme frem til den beste avtalen.

Skulle Justisdepartementet kommer frem til at private avtaler skal være tvangsgrunnlag i seg selv, er vi enige i at disse

avtalene av bevismessige hensyn må være skriftlige. Vi ser heller ingen grunn til kun å godkjenne de avtaler som er sendt inn til fylkesmannen i forbindelse med separasjons-/skilsmisse-saken. Dette fordi partene kan endre den opprinnelige avtalen. Vi tror det er lite hensiktsmessig å stille som krav at endringsavtalene skal sendes til fylkesmannen, da avtalepartene lett kan overse en slik bestemmelse.

3. Bør fylkesmannen på begjæring av bare den ene av foreldrene kunne avgjøre hvem et barn skal bo sammen med når barnet er over en viss alder?

I utgangspunktet kan en slik ordning virke lettere, da partene slipper å gå gjennom en opprivende rettssak. En rettssak vil ofte være kostbar og tidkrevende, samt at den kan være med på å skjerpe konflikten mellom foreldrene. På den annen side vil foreldrene antakelig være sikret en bedre behandling ved domstolene. Dette fordi fylkesmannen kun har skriftlig saksforberedelse. Hvis fylkesmannen på begjæring fra den ene av foreldrene skal kunne avgjøre hvem barnet skal bo sammen med, bør en endre fylkesmannens arbeidsrutiner i denne type saker. Saksforberedelsen bør skje muntlig, dvs. ved "avhør" av barnet, som ved en domavgjørelse.

Det avgjørende i denne vurderingen er da om en ønsker en rask saksbehandling hos fylkesmannen, eller om man ønsker en grundigere saksbehandling ved domstolene.

Så lenge det nye forslaget antakelig ikke gir noe bedre resultat for barnet i praksis, mener vi at man bør holde på dagens ordning om å gå via domstolene ved en vurdering av hvor barnet skal bo. De samme argumentene vil gjøre seg gjeldende ved en eventuell endringssak.

Vi vil også påpeke muligheten for at den som begjærer endringen, ofte vil gjøre dette mer av hensyn til seg selv, enn av hensyn til barnet. Av den grunn bør man pålegges den grundigere behandling saken får ved domstolen.

Det vil etter vår mening være kunstig å skille mellom alene- og felles foreldreansvar i denne sammenheng. Avgjørende her må være om den som begjærer endring har hatt god kontakt med barnet. Det er da samværsretten og ikke foreldreansvaret som bør være utslagsgivende. På den annen side vil man vanskelig kunne tenke seg at den av foreldrene som ikke har foreldreansvaret, etter framsatt begjæring skal bli tilkjent den daglige omsorg. Dette vil i praksis føre til at det kun i tilfeller med felles foreldreansvar vil bli snakk om endring.

I dag er lovens ordning slik at en 12-åring skal tas med på råd når det skal avjøres hvem barnet skal bo hos. Dette er en nøye vurdert og gjennomtenkt grense, og vi mener derfor at den bør brukes også i denne sammenheng. Uansett alder mener vi at barnet blir utsatt for en lojalitetskonflikt når de på denne måten "tvinges" til å velge mellom foreldrene.

Med vennlig hilsen

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

v/Prinsipiell gruppe

Trude Longva

Anne Lise Lunde

Tove Andersen

OSLO, 30. mars 1987

DET KONGELIGE JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET
v/ Lovavdelingen

HØRINGSUTTALELSE OM ENDRINGER I ENKELTE LOVREGLER OM SAMVÆRSRETT
OG HVEM ET BARN SKAL BO HOS.

Det er etter utvalgets mening et omfattende problem at den omsorgsberettigede idag boikotter samværsretten. I vårt arbeid i JURK har vi ikke sett dette problemet ofte. Derimot har motsatt situasjon, nemlig at samværsberettigede ikke oppfyller sin samværsrett, vært mer aktuell. Dette er etter vår erfaring et utbredt problem, som en i fremtiden bør vurdere eventuelle sanksjoner mot. Imidlertid er vårt erfaringsfelt begrenset av at vi kun tar saker for kvinner. Tradisjonelt har stort sett kvinner vært omsorgsberettigede, og menn samværsberettigede. Vi er derfor klar over at problemet med at samværsretten blir boikottet av den omsorgsberettigede, kan være større enn våre erfaringer tilsier.

I vår høringsuttalelse har vi som nøytral høringsinstans, tatt utgangspunkt i hva vi tror vil være til barnets beste.

Vi er enige med Justisministeren i at man ikke bør innføre adgang til tvangshenting av barn for å gjennomføre en samværsrett. Midlet bør være tvangsmulkt. Tvangshenting ville være svært uheldig og imot lovens utgangspunkt; nemlig barnets beste.

SPM. 1: BØR DET OFFENTLIGE OVERTA INNKREVINGEN AV TVANGSMULKT I SAKER OM SAMVÆRSRETT OG FORELDREANSVAR?

Etter dagens ordning med tvangsmulkt, må man først få en kjennelse før innkrevningen kan skje. Det er videre opp til den samværsberettigede på eget initiativ å kreve inn tvangsmulkten. Dagens ordning synes tung og omstendelig for den berettigede, og dette kan etter vår mening forklare hvorfor tvangsmulkt blir lite benyttet idag. At pengene i tillegg tilfaller statskassen og ikke den samværsberettigede, kan medføre at han/hun sannsynligvis mister interessen for å gå til tvangsfullbyrdelse. Det beste vil derfor etter vår mening være at det offentlige overtar innkrevningen av tvangsmulkten.

Vi stiller oss imidlertid tvilende til om namsmannen er rette innkrevingsinstans. Namsmyndigheten er ofte under lensmannens arbeidsområde og disse er allerede svært belastet. Vi stiller derfor spørsmålsteget ved hvilken prioritet slike saker vil få.

Det neste spørsmålet blir da om det offentlige fullt ut skal ta over ansvaret for å få innkrevet tvangsmulkten, eller om det først kan skje etter begjæring fra den berettigede.

Når den berettigede først går til namsretten vil han/ hun i utgangspunktet at tvangsmulkt skal ilegges. Det vil derfor være enklere rent teknisk, at namsmyndighetene når de kommer til at man skal ilegge tvangsmulkt, oversender kravet direkte til namsmannen. Imidlertid er vi skeptiske til at det offentlige overtar fullt ut den videre saksgangen etter at rettsapparatet er satt igang. Den samværsberettigede kan lett føle at han/ hun da mister kontrollen. Det kan være at den berettigede kun vil ha denne tvangsmulkten som et "pressmiddel" overfor den annen part. Vissheten om at den berettigede når som helst kan sette igang inn- drivelsen, vil etter vår mening sikre den samværsberettigedes kontroll. Dersom han/ hun ikke har innflytelse på om innkrevning kan skje, vil samværsberettigede kanskje kvie seg for å gå til namsretten. Resultatet vil bli det vi idag ser i praksis - få saker om tvangsmulkt.

I og med at dette også er en sak mellom foreldrene, konkluderer vi med at innkrevningen først bør skje etter begjæring fra den samværsberettigede.

SPM. 2: BØR OGSA SKRIFTLIGE AVTALER OM FORELDREANSVAR, HVEM BARNET SKAL BO HOS OG SAMVÆRSRETTE KUNNE TVANGSFULLBYRDES?

Vi er i utgangspunktet enige i at någjeldende ordning ikke fungerer tilfredsstillende, men vi kan ikke se at foreslåtte endring vil gi noen bedre løsning. Slik det er nå, må partene gå veien om domstolene før kravet kan inndrives. Med den store saksmengden domstolene har kan det ta lang tid før dommen kan fullbyrdes. JURK mener likevel at private avtaler ikke bør være tvangsgrunnlag i seg selv, da slike avtaler kan være urimelige. Etter en separasjon/ skilsmisse kan "hevntanken" stå sterkere enn hensynet til barnets beste. Det vil heller ikke være heldig at det offentlige må godkjenne avtaler hvor de ikke har noen kontroll over innholdet og hva som er det beste i det enkelte tilfelle.

Løsningen som Justisdepartementet skisserer, nemlig at man må reise endringssak for å forhindre at en urimelig avtale skal kunne tvangsfullbyrdes, vil etter vår mening ikke være enklere enn den ordning vi har nå.

Påstanden om at gjeldende ordning ikke oppfordrer foreldrene til å inngå private avtaler, er vi ikke enige i. Vår erfaring er at

folk flest ikke vil avstå fra å inngå slike avtaler, selvom de i neste omgang ikke kan brukes som tvangsgrunnlag. Grunnen er heller at partene ikke kan bli enige seg imellom. JURK er selv sagt enige i at private avtaler i utgangspunktet er det beste. Partene bør derfor informeres om fordelene ved å inngå slike avtaler. Det er jo tross alt foreldrene som best kjenner til forholdene, og som i utgangspunktet kan komme frem til den beste avtalen.

Skulle Justisdepartementet komme frem til at private avtaler skal være tvangsgrunnlag i seg selv, er vi enige i at disse avtalene av bevismessige hensyn må være skriftlige. Vi ser heller ingen grunn til kun å godkjenne de avtaler som er sendt inn til fylkesmannen, i forbindelse med separasjons-/ skilsmisssaken. Dette fordi partene kan endre den opprinnelige avtalen. Vi tror det er lite hensiktsmessig å stille som krav at endringsavtalene skal sendes til fylkesmannen, da avtalepartene lett kan overse en slik bestemmelse.

SPM. 3: BØR FYLKESMANNEN PÅ BEGJERING AV BARE DEN ENE AV FORELDRENE KUNNE AVGJØRE HVEM ET BARN SKAL BO SAMMEN MED NÅR BARNET ER OVER EN VISS ALDER?

I utgangspunktet kan en slik ordning virke lettere, da partene slipper å gå gjennom en opprivende rettsak. En rettsak vil ofte være kostbar og tidkrevende, samt at den kan være med på å skjerpe konflikten mellom foreldrene. På den annen side vil foreldrene antakelig være sikret en bedre behandling ved domstolene. Dette fordi fylkesmannen kun har skriftlig saksforberedelse. Hvis fylkesmannen på begjering fra den ene av foreldrene skal kunne avgjøre hvem barnet skal bo sammen med, bør en endre fylkesmannens arbeidsrutiner i denne type saker. Saksforberedelsen bør skje muntlig, dvs. ved "avhør" av barnet, som ved en domsavsigelse.

Det avgjørende i denne vurderingen er da om en ønsker en rask saksbehandling hos fylkesmannen, eller om man ønsker en grundigere saksbehandling ved domstolene.

Så lenge det nye forslaget antakelig ikke gir noe bedre resultat for barnet i praksis, mener vi at man bør holde på dagens ordning om å gå via domstolene ved en vurdering av hvor barnet skal bo. De samme argumentene vil gjøre seg gjeldende ved en eventuell endringssak.

Vi vil også påpeke muligheten for at den som begjærer endringen, ofte vil gjøre dette mer av hensyn til seg selv, enn av hensyn til barnet. Av den grunn bør man pålegges den grundigere behandling saken får ved domstolen.

Det vil etter vår mening være kunstig å skille mellom alene- og felles foreldreansvar i denne sammenheng. Avgjørende her må

være om den som begjærer endring har hatt god kontakt med barnet. Det er da samværsretten og ikke foreldreansvaret, som bør være utslagsgivende. På den annen side vil man vanskelig kunne tenke seg at den av foreldrene som ikke har foreldreansvaret, etter framsatt begjæring skal bli tilkjent den daglige omsorg. Dette vil i praksis føre til at det kun i tilfeller med felles foreldreansvar vil bli snakk om endring.

I dag er lovens ordning slik at en 12-åring skal tas med på råd når det skal avgjøres hvem barnet skal bo hos. Dette er en nøye vurdert og gjennomtenkt grense, og vi mener derfor at den bør brukes også i denne sammenheng. Uansett alder mener vi at barnet blir utsatt for en lojalitetskonflikt når de på denne måten "tvinges" til å velge mellom foreldrene.

Med vennlig hilsen
JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER
v/ Prinsipiell gruppe

Trude Longva
Trude Longva

Anne Lise Lunde
Anne Lise Lunde

Tove Andersen
Tove Andersen

I. SAMVÆRSRETT FOR FORELDRE SOM IKKE HAR LEVD SAMMEN DA BARNET BLE FØDT

I vår høringsuttalelse har vi tatt utgangspunkt i hva som er til barnets beste. Dette vil i de aller fleste tilfeller være å ha kontakt med begge foreldrene.

Selv om lovens terminologi er kjønnsnøytral, vil det som oftest være en mor som har den daglige omsorgen, og en far som ønsker samværsrett.

JURK får hvert år mange saker som går på spørsmål rundt samværsretten. Svært få av disse sakene gjelder samværsrett når faren ikke har bodd sammen med barnet.

I de fleste sakene henvender mødrene seg til oss for å få hjelp til å utforme og fastsette samværsretten. Vår erklæring tilsier derfor at samværsrett er akseptert, og at det i de aller fleste tilfeller ikke er spørsmål om hvorvidt barnet skal få anledning til å treffe sin far. Mange saker går derimot ut på problemer som oppstår når faren ikke følger opp sin samværsrett. Kvinnen ønsker ofte den avlastning hans samværsrett vil innebære, og barna ønsker å se sin far. Videre er det noen få rådsøkende som henvender seg til oss for å få avskåret farens samværsrett, bla. pga. rusproblemer, mistanke om incest, mishandling eller andre lignende grove forhold.

Vi vil understreke at dette er erfaringer vi gjør som kvinnens rådgiver.

Som barneombudet peker på har barnet et grunnleggende behov for å kjenne både mor og far.

Vi vil allikevel understreke de forskjeller det er mellom de tilfeller der barnet har bodd sammen med begge foreldrene, og der hvor det bare har bodd sammen med den ene av foreldrene.

En lovendring må vurderes på bakgrunn av disse særlige forholdene. Dagens ordning forhindrer ikke barnet fra å se sin biologiske far. Foreldrene kan avtale samværsrett hvis de ønsker dette.

En ny regel vil ikke løse problemet med at faren ikke følger opp samværet med barnet. En lovendring vil altså kun regulere konflikter som oppstår når moren motsetter seg farens samvær med barnet.

I utgangspunktet skal foreldrenes følelser overfor hverandre, ikke være til hinder for barnets rett til samvær med dem begge.

Vår erfaring tilsier imidlertid at både gjennomføringen og utøvelsen av samværsretten, forutsetter et fornuftig og godt forhold mellom foreldrene. Samværsretten kan faktisk snu seg til en belastning for barnet, der forholdet mellom foreldrene er konfliktfylt.

Det er grunn til å tro at konflikten, og dermed samarbeidsproblemen, vil være enda større der foreldrene ikke har bodd sammen, eller har gjort det i liten grad. Har moren sterke motforestillinger mot barnefaren, er det meget sannsynlig at også dette vil påvirke barnets forhold overfor faren. Det er i denne sammenheng også viktig å huske på at partene ikke har levd sammen som en familie, og at de av den grunn ikke har utviklet de særlige bånd, som det ellers pleier å være mellom foreldre og barn.

Ofte har foreldrene etter et samlivsbrudd problemer med å bli enige om en felles måte å oppdra barnet på. Der foreldrene ikke har levd sammen og heller ikke har oppdradd barn sammen, kan dette spørsmålet være utgangspunktet for mange konflikter. Å bestemme barnets oppdragelse er primært en del av foreldreansvaret. Vi ser allikevel at det under utøvelsen av samværsretten, kan dukke opp situasjoner, der det må tas stilling til hvordan barnet skal oppdras, f.eks. grensesetting, leggetid osv.

Farens interesse for barnet kan bli mindre. Det er derfor trolig at flere fedre, her enn ellers, ikke vil følge opp samværsretten. Å bli glemt eller vraket på denne måten er en stor påkjenning for barnet. Vi må heller ikke glemme moren som p.g.a. samværsretten har instilt seg på avlastning. Skuffes hun ofte, kan dette gjenspeiles i hennes samarbeidsvilje overfor faren til barnet.

En lovendring kan føre moren opp i en vanskelig valgsituasjon. Dersom hun ønsker å forhindre faren i å ha samværsrett, kan resultatet bli at hun nekter å oppgi farens navn. Ved å gjøre dette, fraskriver hun barnet muligheten til å motta barnebidrag utover minstebidraget, samværsrett og barnets mulighet til å få vite hvem som er den biologiske faren. Etter vår mening bør ikke loven legge opp til et så vanskelig valg for moren.

Når en skal ta stilling til om loven skal endres, mener vi at en også må vurdere hvem som skal pålegges den økonomiske belastning det er å gå til sak. Spørsmålet om samværsretten må som oftes tas opp i en egen rettsak. Ved en lovendring er det moren som må gå til sak for å få samværsretten avskåret. De fleste alenemødre har en vanskelig økonomisk situasjon. Mange jobber deltid, og p.g.a. fri-

rettshjelpsordningens lave innteksgrenser, må hun bære omkostningene selv. Dersom hun faller inn under ordningen, vil en rettsak allikevel bli kostbar. Beholder en dagens ordning er det barnefaren som må gå til sak, dersom moren motsetter seg samværsrett. Menn har ofte en høyere inntekt enn kvinner, og har i liten grad omsorg for barn alene.

Barna bør gis de samme rettigheter som barn av foreldre som leve sammen da det ble født. Barn har også behov for å kjenne sin biologiske far. I dag består mange familier av mor/barn, og mange får ikke anledning til å oppleve det å ha en far. Savnet av en far trenger imidlertid ikke å relatere seg til den biologiske far, men til en farsskikkelse. Når barnet er lite kan f.eks. en stefar dekke dette behovet. Vi ser derimot ikke bort fra at barnet senere kan ønske å bli kjent med sin biologiske far.

Holdninger til far- og morstollen har forandret seg.

Faren tar stadig større del i omsorgen overfor barnet.

Denne utviklingen bør barneloven følge opp. Barneloven gir i dag moren flere rettigheter enn faren, f.eks. at hun får foreldreansvaret alene når foreldrene ikke er gift. Barneloven lager dermed et skille mellom mor og far som ikke burde være der.

Kjernefamilien er i dag forskjellig fra hva den var da barneloven trådte i kraft. I dag består en rekke familier av aleneforeldre.

Loven bør kanskje forandres slik at den legger forholdene til rette også for den av foreldrene som er utenfor familie.

Det er tvil om en lov kan styre utviklingen i samfunnet.

Barneloven er imidlertid et godt eksempel på at en lov kan endre holdninger. Samværsretten var et forholdsvis nytt fenomen, som gjennom barneloven har blitt naturlig.

En lovendring vil kunne føre til at flere fedre ønsker å gjennomføre samværsretten.

Dagens ordning tvinger faren til å gå rettens vei for å oppnå samvær med barnet sitt. Barneloven setter faren utenfor mor/barn forholdet. Dette kan føre til at han kanskje tviler på om han kan tilføre barnet noe med sitt samvær.

Forandrer vi loven på dette området, er det moren som må gå til sak for å få avskåret samværsretten. Rettsaker er alltid en følelsesmessig påkjønning, enten det er moren eller faren som må gå til sak.

På den annen side vil en mor lettere kunne vurdere hva som er best for barnet, fordi hun har den daglige omsorgen.

Hun vil merke når samværsretten blir en skade eller belastning .
Det vil kanskje ikke bli en så stor påkjenning for henne, fordi hun
har noe å kjempe for, nemlig barnets velvære.

I dag er det imidlertid vanskelig å avskjære samværsretten.
Det skal mye til før den samværsberettigede blir ansett som uegnet
til å ta hånd om barnet.

Ved vurderingen om samværsretten skal avskjæres, bør retten ta
hensyn til at det her kan foreligge spesielle forhold, f.eks. at
mors og fars kontakt før unnfangelsen var tilfeldig.
Dessuten bør det legges vekt på barnets alder og om det allerede
har familie rundt seg. Retten bør også i større grad ta stilling til
omfanget av samværsretten, hvor den skal finne sted og hvordan den
skal utøves.

Etter å ha sett på hensyn som både taler for og imot en lovendring,
kommer vi til at barneloven ikke bør endres.

Vi mener at det beste for barnet er å ha kontakt med begge foreldrene.
Likevel ser vi at de faktiske forholdene kan føre til at samværs-
retten blir uheldig for barnet.

I tillegg har vi lagt vekt på at det skal meget til for å avskjære
samværsretten.

II. OPPLYSNINGSRETTEN.

I høringsnotatet ble det reist spørsmål om en far som ikke har hatt samliv med moren og barnet, skal få adgang til å prøve opplysningsretten.

Den biologiske far kan ha behov for å vite hvordan barnet har det. Dette gjelder uavhengig av om han har, eller ikke har levd sammen med barnet.

Får ikke faren samværsrett, kan rett til opplysninger føre til at interessen for barnet holdes ved like.

Dersom barnet senere i livet vil finne sin biologiske far, er det en stor fordel at faren har fulgt med i barnets utvikling gjennom oppveksten.

Får faren samværsrett, bør han også automatisk få opplysningsrett. Dette fordi disse to er naturlig knyttet til hverandre.

"Levd sammen" bør imidlertid fortsatt være et vilkår for å få automatisk opplysningsrett. Vår erfaring tilsier at opplysningretten kan brukes til å plage mor og barn. Må faren gå til sak for å få opplysningrett, kan rettssaken virke som en sikkerhetsventil mot uheldige situasjoner. Dersom retten er lovbestemt, kan dette også oppleves som en legitimering av "telefonterroren".

III. SAMVÆRSRETT FOR ANDRE ENN FORELDRENE.

Utviklingen i samfunnet har ført til at vi i dag har en mengde familier som består av en forelder og ett eller flere barn. En økning i familiekretsen vil som regel være til det beste for barnet.

Barn kan ha behov for å ha kontakt med en som har stått dem nær, f.eks. stefedre og deres familie. Dette behovet gjør seg selvfølgelig stekt gjeldene ved foreldrenes død, men også når foreldrene er i live.

Vi mener allikevel at denne form for samvær bør gjennomføres ved private avtaler. Rettsapparatet bør ikke brukes til å løse slike konflikter. Den omsorgsberettigede og barnet bør ikke påtvinges en samværsrett. En rettssak vil alltid være en belastning for de berørte parter, også barnet.

Vi setter også spørsmålsteget ved behovet for en lovendring på

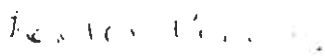
dette området.

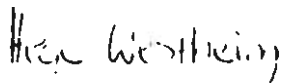
Vennlig hilsen

JURK

v/ Prinsipiell gruppe

Tove Andersen

Ingvild Pedersen

Hege Westheim

Ingrid Hansen

PRAKSISKRAVET FOR ADVOKATBEVILLING

Fakultetet viser til Justisdepartementets høringsnotat av 9.12.1986.

Etter fakultetets syn er det neppe behov for å øke praktikstiden til 3 år. De problemer som Advokatforeningen mener knytter seg til dagens ordning, gjelder i hovedsak dens innhold, ikke dens lengde. Det er lite sannsynlig at en fortløpende vil råde bot på de svakheter som i dag eksisterer. Utdanningstiden for jurister er dessuten blitt svært lang, noe som også taler mot en utvidelse av praksisperioden. En forlenget praksisperiode vil også dempe tilgangen på nye advokater - noe som etter fakultetets syn er uheldig. Fakultetet er enig med Justisdepartementet i at tilgangen på advokater på ingen måte kan sies å være for stor.

Men fakultetet ser positivt på å stille krav til innholdet av praksisordningen i form av bedre utdannings- og veiledningsordninger. Dette vil klart kunne øke nye advokaters kompetanse. Organiseringen av slik etterutdanningsvirksomhet bør ikke forbeholdes Advokatforeningen. Juristforbundet, Dommerforeningen, Justisdepartementet og de juridiske fakultetene i Oslo og Bergen, samt Juridisk institutt i Tromsø, bør også trekkes inn. Et krav om et års arbeid ved advokatkontor uansett annen praksis, er fakultetet derimot tvilende til verdien av. Med en total praksistid på to år, vil det også være vanskelig å få fullt utbytte av annen praksis på det året som står igjen.

Advokatforeningen mener at praksis som universitetslærer eller universitetsstipendiat ikke lenger bør telle som fullverdig praksis for advokatbevilling. Fakultetet vil her fremheve at ansettelse som universitetslærer i rettsvitenskap som minimum forutsetter en karakter på 2.55 eller bedre. Selve virksomhet som universitetslærer gir dessuten betydelige tilleggskvalifikasjoner som også er av stor verdi i advokatvirksomhet. Gjennom undervisningsvirksomheten får universitetslærerne en omfattende trening i å fremstille rettsstoff muntlig på en pedagogisk måte. Likeledes vil de gjennom forskning videreutvikle sin juridiske kompetanse og skriftlige fremstillingsevne betydelig. De fleste universitetslærere driver atskillig rådgivnings- og betenkingsvirksomhet innen sine rettsfelter, og får erfaring med praktiske juridiske problemer. Virksomhet som universitetslærer har vært akseptert som fullverdig praksis for advokatbe-

villing siden advokatnæringen ble frigitt i midten av forrige århundre. Det er neppe galt å hevde at advokater med universitetsbakgrunn gjennomgående har vært en berikelse for advokatstanden i kraft av sin gode juridiske kompetanse. Fakultetet mener derfor at virksomhet som universitetslærer i rettsvitenskap fortsatt bør telle som fullverdig praksis.

Universitetsstipendiatenes arbeid er nok i større grad spesialisert, med vekt på dyptpløyende analyse av mer avgrensede problemer. De har heller ikke de samme omfattende undervisningsoppgavene som de vanlige universitetslærerne. Fakultetet vil derfor ha større forståelse for om universitetsstipendiatenes virksomhet likestilles med annen juridisk praksis, og tillegges vekt etter skjønn.

I dag er det bare praksis etter embetseksamen som kan tillegges vekt etter domstolslovens §219 nr 2. Fakultetet vil påpeke at den virksomhet som studentrettshjelptiltakene Juss-Buss og Juridisk Rådgivning for Kvinner driver, gir atskilt erfaring i rettshjelpvirksomhet. Virksomheten gir øvelse i klientbehandling, saksstrukturering og i å hevde klientenes interesser overfor motpart og forvaltning. At arbeidet er relevant for advokatvirksomhet viser seg også ved at rettshjelpen krever dispensasjon fra lov av 1. februar 1936 nr 3 §6. Selv om studentrettshjelpen ikke fører rettssaker, bør slik praksis kunne telle med etter nærmere vurdering.

23. februar 1987

Thor Falkanger

Jon T. Johnsen

Kristin Robberstad

HØRINGSUTTALELSE ANGÅENDE FORSLAGET OM STANDARDISERTE ERSTAT-
NINGSREGLER VED PERSONSKADE PÅFØRT BARN UNDER 16 ÅR

Vi i JURK har liten erfaring med saker som gjelder erstatning til barn, men vi er glade for at dette nå blir tatt opp til vurdering. Gjeldende rett bidrar til å opprettholde sosiale og kjønnsbestemte forskjeller i samfunnet. Selv om loven i seg selv er nøytral, har praksis vist seg uheldig. Den har bidratt til å videreføre eksisterende forskjellsbehandling av mennesker. Spesielt ut i fra et kvinnepolitisk synspunkt er det viktig med forandring på dette området, da jenter blir vurdert dårligere enn gutter. Vi finner det betenkelig at en i utgangspunktet nøytral lov får slike konsekvenser. Dette viser at det fortsatt eksisterer en klar forskjellsvurdering av mennesker i samfunnet, avhenig av kjønn, sosial status osv.

Vi har valgt å dele de nye reglene inn i 12 punkter. Dette fordi det ble mer hensiktsmessig for oss når vi skulle diskutere oss frem til en felles uttalelse.

1. Standardisert erstatning og trygdeytelser skal tilsammen ligge på litt over gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, i dag ca. kr. 130.000,-

Dette forslaget finner også vi rimelig. Gjennomsnittlig industriarbeiderlønn blir brukt som standard i mange sammenhenger, og gir et godt uttrykk for en alminnelig borgers lønnsinntekt. Industriarbeiderlønninger avhenger heller ikke av en persons utdanning.

At man legger seg på dette beløpet, vil bidra til at standardiseringen blir gjennomført, og at man slipper vurderin-

ger over hvorvidt barnet virkelig ville ha oppnådd en slik inntekt.

At det gis et lite tillegg for eventuell overtid, finner vi riktig. Dette er noe de fleste lønsmottakere kalkulerer med når de beregner sin inntekt.

2. Terminutbetalinger kontra engangsytelser

Vi finner argumenter i begge retninger. Rett etter en ulykke kan skadelidte ha et klart behov for en stor utbetaling. Barnet trenger kanskje tekniske hjelpemidler, eller hjemmet må ominnredes. Dette kan dog Folketrygdens utbetalinger til en viss grad bøte på. Dessuten vil kapitaliseringsfaktoren bidra til å redusere en engangsutbetaling uforholdsmessig mye.

På tross av overformynderiets rolle i teorien, vil forvaltningen av et engangsbeløp i praksis i stor grad være avhengig av foreldrenes "forretningssans". Erstatningen skal først og fremst komme barnet til gode når foreldrenes forsørgelsesplikt opphører. Det er derfor betenkelig at barnets livsgrunnlag i voksen alder skal avhenge av hvordan foreldrene har forvaltet erstatningen.

Terminvise ytelser sikrer et jevnlig underhold, mens fristelsen til et høyere forbruk er større ved en engangsutbetaling.

Vi slutter oss derfor til, og er enig med arbeidsutvalget i at terminvise ytelser er å foretrekke.

Vi finner det imidlertid riktig at et barn på eget initiativ kan forandre den terminvise ytelsen til en engangsutbetaling når det fyller 18 år. Foreldrenes forsørgelsesplikt har opphørt, og den skadede skal forvalte midlene selv. Hun/han bør selv kunne bestemme om man nå ønsker engangsutbetaling, eller om terminvise ytelser fremdeles er å foretrekke.

3. Medisinsk eller ervervsmessig utførhetsgrad

Vi er helt enige i at man går bort fra et ervervsmessig utførebegrep når det gjelder erstatning for tap av fremtidig erverv

for barn. Vurderingen slik den foregår i dag, har preg av gjetning basert på mer eller mindre sikre fakta. Man bør ha en stor grad av sikkerhet før man fastsetter et beløp som skal komme i stedet for arbeidsinntekten. Vi finner det også støtende at barns ervervsmessige evne blir vurdert på et så fritt og usikkert grunnlag.

4. Skal det gis en samlet sum for tap i fremtidig erverv og ménerstatning, eller skal beløpene gis hver for seg?

Vi ser klart at det er behov for mest mulig enkle regler på dette området. Likevel er vi kommet til at erstatningsutbetalingene bør skje i to deler. En sammenslåing vil redusere mén-erstatningen betydelig for skadelidte. Den bør beholde sin funksjon som et "plaster på såret", og som en kompensasjon for tap i livsutfoldelse. Beløpene kan likevel være standardisert, men bør utbetales for seg.

5. Utmålingsreglene knyttes til Folketrygdens grunnbeløp

Dette er etter vår mening helt greit. Man vil få en årlig justering som følger levestandarden for alle de andre gruppene som mottar beløp knyttet til grunnbeløpet.

Dessuten gir dette en enkel regel som gir god sikkerhet for at inflasjon ikke skal redusere beløpets verdi.

6. Progressiv eller jevnt stigende skala

Vi vil her i motsetning til arbeidsutvalget gå inn for en progressiv utmålingsskala. Dette mener vi har en del for seg både ved mén-erstatning og ved erstatning i fremtidig erverv.

Ikke bare føles 100% uførhet så mye verre enn 50%, de faktiske muligheter til å skaffe seg et arbeid blir også i større grad redusert. Ved 50% medisinsk uførhet har man en mulighet til å skaffe seg tilnærmet full inntekt i visse yrker.

Ved 90-100% uførhet er mulighetene til å skaffe seg et yrke på grunn av skadene kraftig redusert. Reduksjonen er såvidt vi kan se, forholdsvis større jo høyere den medisinske uføregraden er.

7. Skal det gis erstatning for uføregrader under 15%?

Hvis vi forutsetter at erstatning for mén og erverv blir gitt hver for seg, mener vi at ménerstatningen også bør gis til uføregrader under 15%. De menneskelige lidelsene er ikke ubetydelige selv om den medisinske uførhet ligger på f.eks. 10% (eksempelvis tap av en finger - mulighetene for å delta i ballspill eller musikkundervisning er sterkt redusert). Når det gjelder tap i fremtidig erverv, er vi kommet til at dette ikke bør utbetales for de lavest uføregradene. Et barn har muligheten til å velge yrke ganske fritt til tross for en slik skade. Selv om erstatningen blir utbetalt sammen for disse to erstatningsformene, burde det være mulig å la ménerstatningen løpe helt ned til 0% i-medisinsk uførhet.

8. Skal utmålingsskalaen stige helt opp til 100?

Her er vi ubetinget enig med arbeidsgruppen. Man bør gradere erstatningen helt opp til 100%. Det er særlig ved de høyeste uføregradene at forskjellene er store. Mulighetene til å skaffe seg egen inntekt minker forholdsmessig jo mer skaden nærmer seg 100% etter en medisinsk uførhetsvurdering.

9. Skal man operere med en fast aldersgrense ved avgjørelsen av hvorvidt standard- eller skjønnsmessige regler skal brukes?

Det som i utgangspunktet taler mot en fast aldersgrense, er at to barn født med en dags mellomrom kan risikere ulik erstatningsutmåling. Uten en fast grense må man avgjøre når standardreglene skal brukes, eller om man skal falle tilbake på de vanlige reglene.

Denne avgjørelsen må nødvendigvis bli skjønnsmessig, noe som kan føre til usikker rettstilstand.

Vi mener derfor at man bør ha en fast aldersgrense. Dessuten regner vi med at dersom domstolen ikke har solid grunnlag for å anta annet, vil de langt på vei følge standardsatsene for barn som nettopp har passert en eventuell aldersgrense. På denne måten vil en eventuell urimelighet bli rettet opp.

Når det gjelder spørsmålet om hva som bør være den faste aldersgrensen, stiller vi oss noe tvilende til utvalgets forslag.

I dag er det få barn som har reelle muligheter til å gå ut i arbeidslivet ved endt niårig skolegang. Valg av videre utdanning kan dessuten være tilfeldig fordi 16-åringene ofte ikke vet hvilket yrke de vil velge. Vi mener derfor at grensen bør settes til 18 år.

10. Skal man ha mulighet til å unnta visse barn fra standardutmålingen i spesielle tilfeller? Hvordan skal dette eventuelt gjøres?

Arbeidsgruppen foreslår unntak for de barn som har en faktisk inntekt på over 5xG ved skadetidspunktet. På denne måten slipper man å vurdere mulighetene til såkalte "vidunderbarn", men kan knytte unntakene til faktisk inntekt.

Denne regelen er i utgangspunktet grei, men vi i JURK har kommet til at barn alltid bør vurderes likt. Tilfeller der inntekter over 5xG er aktuelle, dreier seg sjelden om varige inntekter. Unge "sangstjerner", skuespillere eller reklamemodeller er gjerne på topp kun en kort periode. Ofte er inntekten foreldrenes og ikke barnets fortjeneste. Vi har derfor kommet til at alle barn bør få sin erstatning utmålt på samme måte.

11. Skal det settes en aldersgrense på 10 år for at skadelidtes medvirkning skal anses som relevant? Skal barn under 10 år få fradrag i erstatningen sin om de selv har medvirket til skaden?

Vi er uenige i forslaget, og mener at en 10 års grense vil bli for låst. Vi mener at en vurdering bør ta utgangspunkt i den konkrete situasjonen og barnets evne til å vurdere den. Dette kan variere også for barn under 10 år. Vi ser ikke bort fra at barn under 10 år i enkelte sjeldne situasjoner opptrer slik at det er rimelig å redusere erstatningen.

Vi vil derfor holde på regelen slik den er i dag. Vi synes dog at praksis i dag kan være noe streng.

12. Skl. § 5-2. Skal lempningsregelen fremdeles gjelde under et system med standarderstatning?

I utgangspunktet er vi noe usikre. Slik lempningsregelen er i dag, setter den standardiseringen i fare. På den annen side kan et erstatningsansvar for en uforsikret skadevolder ramme meget hardt. Spesielt gjelder dette når hans skyld er liten eller han hefter på objektivt grunnlag. Vi er for å beholde en lempningsregel slik den er i dag. Dette vil ikke komme i konflikt med det vi anser som viktigst ved forslaget; at barn ikke skal ha sin erstatning utmålt på mer eller mindre usikre grunnlag.

Til slutt vil vi gjerne få påpeke at vi savner en mulighet til å ta erstatningssaken opp på nytt når barnet blir så gammelt at det er mulig å fastslå den ervervsmessige uførheten.

Vi er imidlertid klar over at dette kan føre til at skadevolder blir påført større byrder enn det han har innrettet seg etter, og at dette derfor kan bli en stor belastning for vedkommende.

Likevel bør dette etter vår mening vurderes av hensyn til skadede.

Vennlig hilsen

Juridisk Rådgivning for Kvinner

Nina Braathen Beate Gangås Anne S. Bjørkholt Anne Lise Lunde

HØRINGSUTTALELSE ANGÅENDE FORSLAGET OM STANDARDISERTE ERSTATNINGS-
REGLER VED PERSONSKADE PÅFØRT BARN UNDER 16 AR.

Vi i JURK har liten erfaring med saker som gjelder erstatning til barn, men vi er glade for at dette nå blir tatt opp til vurdering.

Gjeldende rett bidrar til å opprettholde sosiale og kjønnsbestemte forskjeller i samfunnet. Selv om loven i seg selv er nøytral, har praksis vist seg uheldig. Den har bidratt til å videreføre eksisterende forskjellsbehandling av mennesker. Sesielt ut i fra et kvinnepolitisk synspunkt er det viktig med forandring på dette området, da jenter blir vurdert dårligere enn gutter. Vi finner det betenkelig at en i utgangspunktet nøytral lov får slike konsekvenser.

Dette viser at det fortsatt eksisterer en klar forskjellsvurdering av mennesker i samfunnet, avhengig av kjønn, sosial status osv.

Vi har valgt å dele de nye reglene inn i 13 punkter. Dette fordi det ble mer konsiktsmessig for oss når vi skulle diskutere oss frem til en felles uttalelse.

1. Standardisert erstatning og trygdeydelse skal tilsammen ligge på litt over gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, i dag ca. kr. 130 000.-.

Dette forslaget finner også vi rimelig. Gjennomsnittelig industriarbeiderlønn blir brukt som standard i mange sammenhenger, og gir et godt uttrykk for en alminnelig borgers lønnsinntekt. Industriarbeiderlønninger avhenger heller ikke av en persons utdanning.

At man legger seg på dette beløpet, vil bidra til at standardiseringen blir gjennomført, og at man slipper vurderinger over hvorvidt barnet virkelig valde ha oppnådd en slik inntekt.

At det gis et lite tillegg for eventuell overtid, finner vi riktig. Dette er noe de fleste lønsmottagere kalkulerer med når de beregner sin inntekt.

2. Terminutbetalinger kontra engangsydelse:

Vi finner argumenter i begge retninger. Rett etter en ulykke kan skadelidte ha et klart behov for en stor utbetaling. Barnet trenger kanskje tekniske hjelpemidler, eller hjemmet må ominnredes. Dette kan dog Folketrygdens utbetalinger til en viss grad bøte på. Dessuten vil kapitaliseringsfaktoren bidra til å redusere en engangs utbetaling uforholdsmessig mye.

På tross av overformynderiets rolle i teorien, vil forvaltningen av et engangsbeløp i praksis i stor grad være avhengig av foreldrenes "foretningssans". Erstatningen skal først og fremst komme barnet til gode når foreldrenes forsørgelsesplikt opphører. Det er derfor betenkelig at barnets livsgrunnlag i voksen alder skal avhenge av hvordan foreldrene har forvaltet erstatningen.

Terminvise ydelser sikrer et jevnlig underhold, mens fristelsen til et høyere forbruk er større ved en engangsutbetaling.

Vi slutter oss derfor til , og er enige med arbeidsutvalget i at terminvise ydelser er å foretrekke.

Vi finner det imidlertid rimelig at et barn på eget initiativ kan forandre den terminvise ydelsen til en engangsutbetaling når det fyller 18 år. Foreldrenes forsørgelsesplikt har opphørt, og den skadete skal forvalte midlene selv. Hun/han bør selv kunne bestemme om man nå ønsker en engangsutbetaling, eller om terminvise ydelser fremdeles er å foretrekke.

3. Medisinsk eller ervervsmessig uførhetsgrad.

Vi er helt enige i at man går bort fra et ervervsmessig uførebegrep når det gjelder erstatning for tap av fremtidig erverv for barn. Vurderingen slik den foregår i dag, har preg av gjetning basert på mer eller mindre sikre fakta. Man bør ha en stor grad av sikkerhet før man fastsetter et beløp som skal komme istedet for arbeidsinntekten. Vi finner det også støtende at barns ervervsmessige evne blir vurdert på et så fritt og usikkert grunnlag.

4. Skal det gis en samlet sum for tap i fremtidig erverv og menerstatning, eller skal beløpene gis hver for seg?

Vi ser klart at det er behov for mest mulig enkle regler på dette området. Likevel er vi kommet til at erstatningsutbetalinger bør skje i to deler. En sammenslåing vil redusere menerstatningens betydning for skadelidte. Den bør beholde sin funksjon som et "plaster på såret" og som en kompensasjon for tap i livsutfoldelse. Beløpet kan likevel være standardisert, men bør utbetales for seg.

5. Utmålingsreglene knyttes til Folketrygdens grunnbeløp.

Dette er etter vår mening helt greit. Man vil få en årlig justering som følger levestandarden for alle de andre gruppene som mottar beløp knyttet til grunnbeløpet.

Dessuten gir dette en enkel regel som gir god sikkerhet for at inflasjon ikke skal redusere beløpets verdi.

6. Progressiv eller jevnt stigende skala.

Vi vil her i motsetning til arbeidsutvalget gå inn for en progressiv utmålingsskala. Dette mener vi har en del for seg både ved ménerstatning og ved erstatning for tap i fremtidig erverv.

Ikke bare føles 100% uførhet så mye verre enn 50%, de faktiske muligheter til å skaffe seg et arbeid blir også i større grad redusert. Ved 50% medisinsk uførhet har man en mulighet til å skaffe seg tilnærmet full inntekt i visse yrker. Ved 90-100% uførhet er mulighetene til å skaffe seg et yrke på grunn av skadene kraftig redusert. Reduksjonen er såvidt vi kan se, forholdsvis større jo høyere den medisinske uføregraden er.

7. Skal det gis erstatning for uføregrader under 15% ?

Hvis vi forutsetter at erstatning for mén og erverv blir gitt hver for seg, mener vi at ménerstatningen også bør gis til uføregrade under 15%. De menneskelige lidelsene er ikke ubetydelige selvom den medisinske uførhet ligger på f.eks. 10%. (eksepelvis tap av en finger Mulighetene for å delta i b allspill eller musikkundervisning er sterkt redusert). Når det gjelder tap i fremtidig erverv, er vi kommet til at dette bør utbetales for de laveste uføregradene. Et barn har muligheten til å velge yrke ganske fritt til tross for en slik skade. Selvom erstatningen blir utbetalt sammen for disse to erstatningsformene, burde det være mulig å la ménerstatningen løpe helt ned til 0 i medisinsk uførhet.

8. Skal utmålingsskalaen stige helt opp til 100% ?

Her er vi ubetinget enige med arbeidsgruppen. Man bør gradere erstatningen helt opp til 100%. Det er særlig ved de høyeste uføregradene at forskjellene er store. Mulighetene til å skaffe seg egen inntekt minsker forholdsmessig jo mer skaden nærmer seg 100% etter en medisinsk uførhetsvurdering.

9. Skal man operere med en fast aldersgrense ved avgjørelsen av hvorvidt standard- eller skjønnsmessige regler skal brukes ?

Det som i utgangspunktet taler mot en fast aldersgrense, er at to barn født med en dags mellomrom kan risikere ulik erstatnings- utmåling. Uten en fast grense må man avgjøre når standardreglene skal brukes , eller om man skal falle tilbake på de vanlige reglene.

Denne avgjørelsen må nødvendigvis bli skjønnsmessig, noe som kan føre til usikker rettstilstand.

Vi mener derfor at man bør ha en fast aldersgrense. Dessuten regner vi med at dersom domstolen ikke har solid grunnlag for å anta annet, vil de langt på vei følge standardsatsene for barn som nettopp har passert en eventuell aldersgrense. På denne måten vil en eventuell urimelighet bli rettet opp.

Når det gjelder spørsmålet om hva som bør være den faste aldersgrensen, stiller vi oss noe tvilende til utvalgets forslag.

I dag er det få barn som har reelle muligheter til å gå ut i arbeidslivet ved endt niårig skolegang. Valg av videre utdanning kan dessuten være tilfeldig fordi 16 åringer ofte ikke vet hvilket yrke de vil velge. Vi mener derfor at grensen bør settes til 18 år.

10. Skal man ha en mulighet til å unnta visse barn fra standard- utmålingen i spesielle tilfeller? Hvordan skal dette eventuelt gjøres?

Arbeisgruppen foreslår unntak for de barn som har en faktisk inntekt på over 5xG ved skadetidspunktet. På denne måten slipper man å vurdere mulighetene til såkalte "vidunderbarn", men kan knytte unntakene til faktisk inntekt.

Denne regelen er i utgangspunktet grei, men vi i JURK har kommet til at barn alltid bør vurderes likt. Tilfeller der inntekter over 5xG er aktuelle, dreier seg sjelden om varige inntekter. Unge "sangstjerner", skuespillere eller reklamemodeller er gjerne på topp kun en kort periode. Ofte er inntekten foreldrenes og ikke barnets fortjeneste. Vi har derfor kommet til at alle barn bør få sin erstatning utmålt på samme måte.

11. Skal det settes en aldersgrense på 10 år for at skadelidtes medvirkning skal anses som relevant? Skal barn under 10 år få fradrag i erstatningen sin om de selv har medvirket til skaden?

Vi er uenige i forslaget, og mener at en 10 års grense vil bli for låst. Vi mener at en vurdering bør ta utgangspunkt i den konkrete situasjonen og barnets evne til å vurdere den. Dette kan variere også for barn under 10 år. Vi ser ikke bort fra at barn under 10 år i enkel sjeldene situasjoner opptrer slik at det er rimelig å redusere erstatningen.

Vi vil derfor holde på regelen slik den er i dag. Vi synes dog at praksis i dag kan være noe streng.

12. Skl. §5-2. Skal lempningsregelen fremdeles gjelde under et system med standarderstatning?

I utgangspunktet er vi noe usikre. Slik lempningsregelen er i dag setter den standardiseringen i fare. På den annen side kan et erstatningsansvar for en uforsikret skadevolder ramme meget hardt. Spesielt gjelder dette når hans skyld er liten eller han hefter på objektivt grunnlag. Vi er for å beholde en lempningsregel slik den er i dag. Dette vil ikke komme i konflikt med det vi anser som viktigst ved forslaget; at barn ikke skal ha sin erstatning utmålt på mer eller mindre usikre grunnlag.

Til slutt vil vi gjerne få påpeke at vi savner en mulighet til å ta erstatningssaken opp på nytt når barnet blir så gammelt at det er mulig å fastslå den ervervsmessige uførheten.

Vi er imidlertid klar over at dette kan føre til at skadevolder blir påført større byrder enn det han har innrettet seg etter, og at dette derfor kan bli en stor belastning for vedkommende.

Likevel bør dette etter vår mening vurderes av hensyn til skadede.

Vennlig hilsen

Juridisk rådgivning for kvinner

Nina Bråten

Beate Gangås

Anne Sofie Ejørkholt

Anne Lise Lunde

OVERSIKT OVER FRI RETTSHJELP-ORDNINGEN.

I. Hva er fri rettshjelp ?

Staten kan fullt ut eller delvis betale de utgiftene du har til advokathjelp, dersom visse vilkår er oppfylt.

II. Hva kan du få fri rettshjelp til ?

Du kan få fri rettshjelp til familie- og barnefordelingssaker, husleiesaker, tvister om oppsigelse på arbeidsplassen, pensjons- og trygdesaker, og i noen andre særlige tilfeller.

III. På hvilken måte kan du få fri rettshjelp ?

Du kan få fri rettshjelp i form av:

1. Fritt rettsråd - selv om du ikke vil gå til sak kan du kontakte en advokat, for å få juridisk råd og bistand. F.eks. du kan be om hjelp til å sette opp en skifteavtale. En hvilken som helst advokat kan innvilge fritt rettsråd med inntil 10 timer. Utover 10 timer må advokaten din sende søknad om dette til fylkesmannen.
2. Fri sakførsel - du kan få hjelp av en advokat i forbindelse med saker for de alminnelige domstoler f.eks. byretten, sardomstolene f.eks. Trygderetten og visse forvaltningsorganer f.eks. utvidet barnevernsnemd.
3. Fritak for rettsgebyr - kan gis i forbindelse med fri sakførsel eller fritt rettsråd. Fritak for rettsgebyr kan også innvilges uavhengig av disse fri rettshjelp-formene. Dette er særlig aktuelt hvor inntekts- og formuesgrensene, som behandles nedenfor, overskrides

IV. Inntekts- og formuesgrensene:

-forutsetningen for å få fri rettshjelp er at visse inntekts- og formuesgrenser ikke overskrides. Det holder at enten inntekts- eller formuesgrensen er overskredet.

a. Inntektsgrensene:

Bruttoinntekt(før fradrag, side 2 på selvangivelsen) per år:
kr. 120.000,-

Nettoinntekt(etter fradrag, men før særfradrag, side 3 på selvangivelsen) per år:

Enslige uten forsørgelsesbyrde:	kr. 60.000,-
Ektepar uten barn :	" 70.000,-
Aleneforsørgere med barn og ektefeller/samboere m/barn :	" 80.000,-

b. Formuesgrensen:

Formue etter at gjeld er trukket fra(side 4 på selvangivelsen) må ikke overstige kr. 100.000,-. Fylkesmannen kan innvilge fri rettshjelp selv om formuesgrensen er overskredet, dersom det er verdien av boligen din som gjør at formuen din er for høy.

Det er viktig å merke seg at ektefellers og samboeres inntekt og formue legges sammen, slik at det betraktes som en inntekt/formue. Dette gjelder imidlertid ikke, dersom det er tvist mellom partene innbyrdes.

Fylkesmannen kan innvilge fri rettshjelp selv om inntekts- og formuesgrensene er overskredet, dersom særlige grunner taler for det.

V. Egenandel:

Fri rettshjelp er som utgangspunkt ikke gratis. Du må betale en egenandel som består av en grunnegenandel og en prosentegenandel. Grunnegenandelen er på kr. 600,-, og prosentegenandelen utgjør 20% av differansen mellom advokatens faste honorar og grunnegenandelen. Her er et eksempel hvor vi legger til grunn 10 timers advokatbistand:

Advokaten får en fast timesats på kr. 385,- for fri rettshjelp.

Advokatens honorar for 10 timer: $10 \times 385,- = \text{kr. } 3.850,-$

Differansen mellom honoraret og grunnegenandelen utgjør:

$3.850,- - 600,- = \text{kr. } 3.250,-$

Prosentegenandelen blir: $3.250,- \times 20\% = \text{kr. } 650,-$

Dersom du har hatt 10 timer advokatbistand skal du betale:

$600,- + 650,- = \text{kr. } 1.250,-$

I de tilfeller hvor advokatbistanden ikke utgjør mer enn en time, betales ingenting.

Er inntekten under kr. 40.000,- betales ikke egenandel, og fritak for egenandelen kan også innvilges i andre særlige tilfelle, f.eks. man betaler ikke egenandel i forbindelse med advokatbistand i kvinnehåndlingsaker.

Departementet kan samtykke i at dine utgifter i forbindelse med saken skal dekkes selv om fritt rettsråd eller fri sakførsel ikke er innvilget. Dette er særlig med tanke på reise- og oppholdsutgifter. Utgiftene kan dekkes hvis de er vesentlige, og reisen er nødvendig f.eks. hvis nærmeste advokat har kontor langt unna ditt hjemsted.

Advokatene kan selv bestemme om de vil ta fri rettshjelpsaker, men de skal informere om ordningen.

For å kunne vurdere om du kommer inn under fri rettshjelp-ordningen bør du fremlegge likningsattest, kopi av siste års selvangivelse + eventuelle kvitteringer på lønns- og trygdeutbetalinger, for advokaten din.

Det er viktig å merke seg at dersom din økonomiske situasjon blir vesentlig forbedret som følge av advokatbistanden, kan det offentlige kreve sine utgifter i forbindelse med rettshjelpen helt eller delvis erstattet av deg.